

**DIE VERBAND TUSSEN ADOLESSENTE SE PERSEPSIES VAN
GESINSFUNKSIONERING EN HULLE IDENTITEITSONTWIKKELING**

**QUINTON N P ADAMS
BA HONS (PSIG)**

Werkstuk ingelewer ter gedeeltelike voldoening
aan die vereistes vir die graad van

**MAGISTER IN DIE OPVOEDKUNDE
(MED PSIG)**

aan die

UNIVERSITEIT VAN STELLENBOSCH

STUDIELEIER: DR CJ ACKERMANN

DESEMBER 2002

Verklaring

Ek, die ondergetekende, verklaar hiermee dat die werk in hierdie werkstuk vervat, my eie oorspronklike werk is wat nog nie vantevore in die geheel of gedeeltelik by enige ander Universiteit ter verkryging van 'n graad voorgelê is nie.

QNP ADAMS

DATUM

OPSOMMING

Die adolessent se pogings om 'n identiteit te vorm en te ontdek is die belangrikste taak van hierdie lewensfase. Identiteitsontwikkeling kan dus beskou word as 'n sentrale ontwikkelingstaak gedurende adolessensie. Vir Erikson (1968) word adolessensie gekenmerk deur die behoefte om die krisis van identiteit teenoor rolverwarring op te los.

Die kind kan nie in isolasie van sy/haar sisteme gesien word nie, veral die gesin waarin hy/sy funksioneer. Die adolessent se identiteit en hoe hy/sy die tienerjare en die ontwikkeling na volwassenheid hanteer, gaan beïnvloed word deur wat gebeur in die gesinskonteks.

Die doel van die studie was om die verband tussen adolessente se persepsies van spesifieke dimensies van hul gesinsfunksionering en hul identiteitsvorming te ondersoek.

Die ondersoekgroep (N=163) het bestaan uit die graad 12-leerders van drie sekondêre skole binne Kring 1 van die Bellville-streek in Kaapstad.

Twee instrumente is gebruik, naamlik die Extended Objective Measure of Ego Identity Status-2 (EOM-EIS-2) (Adams, 1999; Bennion & Adams, 1986) en die Vraelys vir Gesinsfunksionering gedurende Adolessensie (VGFA) (Langley, 1994). Die EOM-EIS-2 is 'n self-verslag vraelys, wat bestaan uit 64-items wat psigososiale volwassenheid in die ideologiese domein en die interpersoonlike domein van identiteitsontwikkeling meet. Die Vraelys vir Gesinsfunksionering gedurende Adolessensie (VGFA) word in hierdie ondersoek as instrument gebruik om die psigososiale funksionering van die gesin, volgens die persepsies van die adolessent, te bepaal. Ses dimensies van gesinsfunksionering word afsonderlik, sowel as gesamentlik, ondersoek, naamlik: struktuur, affek,

kommunikasie, gedragsskontrole, waarde-oordrag en die rol van eksterne sisteme.

Van die belangrikste bevindinge wat uit die ondersoek geblyk het, is die volgende:

- Identiteitsdiffusie toon 'n beduidende negatiewe korrelasie met verskeie dimensies van gesinsfunksionering, insluitend affektiewe interaksie, kommunikasie, gedragbeheer en die oordrag van waardes in die gesin, asook die rol van eksterne sisteme in die gesinslewe. Hierdie tendens is by drie van die vier subgroepe gevind, uitgesluit die Afrikaanssprekende seuns.
- Slegs in die Engelssprekende groep (meisies en seuns) toon die identiteitsverwerwingstatus 'n beduidende positiewe korrelasie met gesinsdimensies soos kommunikasie en die oordrag van waardes.
- In die Afrikaanssprekende groep (meisies en seuns) toon identiteitsluiting 'n beduidende positiewe korrelasie met gesinskommunikasie, gedragbeheer, die oordrag van waardes, en die rol van eksterne sisteme.

Belangrike opvoedkundige implikasies van die ondersoekbevindinge word aangedui.

SUMMARY

The adolescent's efforts to discover and create an identity are the most important task of this period of life. Identity formation can be regarded as a central developmental task during adolescence. For Erikson (1968) adolescence is marked by the need to resolve the crises of identity vs role confusion.

The child cannot be seen in isolation from his system, especially the family in which he/she functions. The adolescent's identity and how he/she respond to the teenage years and development to adulthood is influenced by what happens in the family.

The aim of the study is to investigate the relationship between the adolescent's perception of family functioning and identity development.

The target group was Grade 12 (163) pupils from 3 secondary schools within Circuit 1 in the Bellville region in Cape Town.

Two instruments were used, The Extended Objective Measure of Ego Identity Status (EOM-EIS-2) (Adams,1999; Bennion and Adams,1986) and the Family Functioning in Adolescence Questionnaire (FFAQ) (Langey,1994). The EOM-EIS-2 is a self administered questionnaire. The 64-item instrument is an extension of Marcia's identity status paradigm and assesses psychosocial maturity with regard to occupational, religious, political, and social dimensions of identity development. The FFAQ is developed to provide an instrument for assessing the psychosocial health of the family during the stage of having adolescent children, as perceived by the adolescent. It examines six dimensions of family functioning: structure, affect, communication, behaviour control, value transmission and external systems.

In view of the results reported the most important findings can be summarized as follows:

- Identity diffusion shows a significant negative correlation with various dimensions of family functioning, including affective interaction in the family, communication, behavior control, the transmission of values, and the role of external systems in family life. This finding partly applies to three of the four subgroups, with the Afrikaans-speaking males the only exception.
- Among the English-speaking subgroup (males and females) the identity achievement status shows a significant positive correlation with communication and with the transmission of values in the family.
- Among the Afrikaans-speaking subgroup (males and females) the identity foreclosure status shows a significant positive correlation with communication, behavior control, the transmission of values, and the role of external systems in family life.

Various important implications for education were pointed out.

DANKBETUIGINGS

Ek vermeld graag die volgende persone en instansies met groot dank:

- My studieleier, Dr C.J. Ackermann (Departement Opvoedkundige Sielkunde en Spesialiseringsonderwys, Universiteit van Stellenbosch), vir u professionele leiding en volgehoue aanmoediging.
- Dr T. Kotze (Departement Statistiek, Universiteit van Stellenbosch), vir u leiding en hulp met die statistiese verwerking van die empiriese data.
- Die Wes-Kaap Onderwysdepartement vir toestemming tot die ondersoek in skole.
- Die prinsipale van die drie sekondêre skole en die 163 leerders wat hulle vir die ondersoek beskikbaar gestel het.
- Die Nasionale Navorsingstigting vir finansiële steun.
- My ouers, broer en susters vir hul ondersteuning en volgehoue motivering.
- My vrou, Sharonne en dogter, Cyndi vir hul ondersteuning en liefde.

Alle eer en glorie aan God

INHOUDSOPGAWE

HOOFSTUK EEN

AKTUALITEIT, PROBLEEMSTELING, DOELSTELLING EN ONTWERP VAN ONDERSOEK

1.1	INLEIDING	1
1.2	DIE ADOLESCENT IN DIE GESIN	4
1.3	AKTUALITEIT VAN DIE STUDIE	5
1.4	PROBLEEM EN DOELSTELLING	6
1.5	METODE VAN ONDERSOEK	7
1.5.1	Literatuurstudie	7
1.5.2	Empiriese ondersoek	7
1.5.2.1	Navorsingsontwerp	7
1.5.2.2	Die populasie	7
1.5.2.3	Die ondersoekgroep	8
1.5.2.4	Die navorsingsinstrumente	8
1.6	STRUKTUUR VAN AANBIEDING	9

HOOFSTUK TWEE

LITERATUUROORSIG

2.1	INLEIDING	10
2.2	PSIGOSOSIALE ONTWIKKELING	10
2.2.1	Inleiding	10
2.2.2	Fase 1: Basiese vertrouwe teenoor wantroue	10
2.2.3	Fase 2: Outonomie versus skaamte en twyfel	11
2.2.4	Fase 3: Inisiatief versus skuldgevoel	12
2.2.5	Fase 4: Produktiwiteit versus minderwaardigheid	13
2.2.6	Fase 5: Identiteit versus identiteitsdiffusie	13
2.2.7	Fase 6: Intimiteit versus isolasie	14
2.2.8	Fase 7: Generatieweitheid versus stagnering	15

2.2.9	Fase 8: Integriteit versus wanhoop	15
2.3	DIE KONSEP IDENTITEIT	16
2.4	DIE PROSES VAN IDENTITEITSONTWIKKELING	17
2.4.1	Inleiding	17
2.4.2	Identiteitsontwikkeling as 'n identiteitskrisis	18
2.4.3	Negatiewe identiteit	21
2.4.4	Psigososiale moratorium	21
2.4.5	Samevatting	22
2.5	IDENTITEITSVORMING IN TERME VAN IDENTITEITSTATUSSE	22
2.5.1	Marcia se identiteitstatusmodel	22
2.5.2	Identiteitsvorming en geslagsverskille	24
2.6	FAKTORE WAT IDENTITEITSVORMING BEÏNVLOED	26
2.6.1	Gesinsfaktore	27
2.6.1.1	Verband tussen identiteitsontwikkeling en ouerskapstyl	27
2.6.1.2	Ouer-adolessent-verhouding	28
2.6.1.3	Die emansipasieproses	29
2.6.2	Identiteitsontwikkeling in kulturele konteks	30
2.7	DIE GESINSKONTEKS	31
2.7.1	Inleiding	31
2.7.2	Die gesin met die adolescent	31
2.8	DIE GESIN AS SISTEEM	33
2.8.1	Inleiding	33
2.8.2	Subsisteme	34
2.8.3	Subsistemiese grense	35
2.9	DIMENSIES VAN GESINSFUNKSIONERING	36
2.9.1	Inleiding	36
2.9.2	Struktuur	36
2.9.3	Affek	38
2.9.4	Kommunikasie	39

2.9.5	Gedragbeheer	40
2.9.6	Waarde-oordrag	42
2.9.7	Eksterne sisteme	43
2.10	DIE VERBAND TUSSEN IDENTITEITS- ONTWIKKELING EN GESINSFUNKSIONERING	44
2.10.1	Identiteitstatus en struktuur	44
2.10.2	Identiteitstatus en affek	46
2.10.3	Identiteitstatus en kommunikasie	47
2.10.4	Identiteitstatus en gedragbeheer	47
2.10.5	Identiteitstatus en waarde-oordrag	48
2.10.6	Identiteitstatus en eksterne sisteme	49
2.11	SAMEVATTING	50

HOOFSTUK DRIE EMPIRIESE ONDERSOEK

3.1	INLEIDING	51
3.2	DOELSTELLING EN HIPOTESEFORMULERING	51
3.3	NAVORSINGSONTWERP	52
3.4	NAVORSINGSMETODE	52
3.4.1.	Die ondersoekgroep	52
3.4.2	Navorsingsinstrumente	53
3.4.2.1	Die Extended Objective Measure of Ego Identity Status (EOM-EIS-2)	53
	(i) Ontwikkeling	53
	(ii) Betroubaarheid en geldigheid van die EOM-EIS-2	55
3.4.2.2	Die Vraelys vir Gesinsfunksionering gedurende Adolessensie (VGFA)	57
	(i) Die rasionaal van die VGFA	57
	(ii) Die beskrywing van die VGFA	57

	(iii) Betroubaarheid en geldigheid	59
	(iv) Navorsingstudies reeds met die VGFA onderneem	59
3.4.3	Prosedure	60
3.4.4	Die verwerking en interpretasie van die data	60
3.5	RESULTATE	61
3.5.1	Afrikaanssprekende meisies	61
3.5.2	Afrikaanssprekende seuns	64
3.5.3	Engelssprekende meisies	65
3.5.4	Engelssprekende seuns	66
3.6	SAMEVATTENDE BESPREKING	67

HOOFSTUK 4

SAMEVATTENDE BEVINDINGE, GEVOLGTREKKINGS EN AANBEVELINGS

4.1	BEVINDINGE EN GEVOLGTREKKINGS	70
4.2	OPVOEDKUNDIGE IMPLIKASIES	71
4.3	LEEMTES IN DIE ONDERSOEK	73
4.4	AANBEVELINGS VIR VERDERE NAVORSING	74
	BRONNELYS	75

HOOFSTUK 1 AKTUALITEIT, PROBLEEMSTELLING EN DOELSTELLING

1.1 INLEIDING

Die ervaring as voorligtingonderwyser die afgelope jare by 'n sekondêre skool in Belhar het groot belangstelling in adolessente se verwerwing van 'n eie identiteit by die ondersoeker gelok. Die adolessente se ontdekking van die self en vestiging van 'n eie identiteit word baie intens ervaar. Dit is vir die adolessente 'n baie groot taak om 'n eie identiteit te midde van 'n gemeenskap vol konflik en ontwrigting daar te stel. Die strewe na sekerheid oor wie hy/sy is, watter rol hy/sy moet vervul en wat sy/haar doel in die lewe is, word 'n sentrale kwessie vir die adolessente.

Adolessensie word as die mees uitdagende en fassinerende fase van menslike ontwikkeling beskou. Dit is gedurende hierdie tyd dat adolessente lewens= belangrike besluite oor identiteit, beroepe, oortuigings en verhoudinge met ander, insluitende die teenoorgestelde geslag, in die gesig staar (Olson, 1992:25-27).

Volgens Hall (in Louw, 1996:390) word adolessensie as 'n periode van intense konflik beskou, wat hy as storm-en-drang beskryf het. Hierdie storm-en-drang periode word gekenmerk deur wisselende emosies en houdings soos energieke entoesiasme teenoor traak-my-nie-agtigheid en verveeldheid, vrolikheid teenoor terneergedruktheid, idealistiese altruïsme teenoor selfsugtigheid, ydelheid en grootpraterij teenoor nederigheid en skaamte, sensitiwiteit teenoor gevoelloosheid en teerheid teenoor wreedheid. Rutter (1979:86) is van mening dat adolessensie nie per definisie 'n stormagtige tydperk is nie. Dit kan wel onstuimig wees vir sommige, maar nie vir almal nie. Indien konflik, vyandigheid of verwarring wel tydens adolessensie voorkom, hou dit verband met sosiale omstandighede binne die gesin en die gemeenskap. Die stormagtigheid van adolessensie is dikwels die resultaat van 'n selfvervullende profesie. Bandura (1954:230) beskryf dit soos volg: "If a society labels its adolescents as teenagers and expects them to be rebellious, unpredictable, sloppy and wild in their behaviour, and if this picture is repeatedly reinforced by the mass media, such

cultural expectations may very well force adolescents into the role of rebel. In this way a false expectation may serve to instigate and maintain certain role behaviors, which, in turn, then reinforce the originally false belief."

Ten einde volwassenheid en gesonde psigososiale funksionering te bereik moet die adolessent deur verskillende ontwikkelingsmylpale beweeg. Die adolessent word met verskeie ontwikkelingsake gekonfronteer wat bydra tot die gesonde beleving van identiteit. Hierdie take sluit in: die aanvaarding van 'n veranderde liggaamlike voorkoms en geslagsroldifferensiasie, die adolessente groepskultuur en die ontwikkeling van verhoudings met die teenoorgestelde geslag, die bereiking van emosionele onafhanklikheid van ouers, die ontwikkeling van intellektuele en beroepsvaardighede, en die vorming van 'n geïntegreerde lewensbeskouing (Langley, 1994:3).

'n Algemene probleem is dat adolessente toenemende onafhanklikheid en outonomie soek terwyl hulle deel van die gesin is. Terme soos 'wegbreek' of 'losbreek' word gebruik om die veranderinge in die verhouding tussen ouers en adolessente aan te dui (Noller & Callan, 1991:5). Emosionele en sosiale outonomie word bereik deur 'n proses van individuasie. Dit verwys onder andere na die proses waar die adolessent afstand doen van die kinderlike sienings van hul ouers as perfekte wesens en met die ouers se sienings en standpunte oor verskeie kwessies begin verskil.

As gevolg van die liggaamlike ontwikkeling wat tydens puberteit plaasvind, word adolessente toenemend bewus van hul seksualiteit. Hul ontwikkelde seksualiteit begin ook deel vorm van hul interpersoonlike verhoudings. Gedurende hierdie fase ontdek adolessente ook gewoonlik hul seksuele oriëntasie (Louw, 1996:402; Noller & Callan, 1991:8). Alhoewel geslagsrolle wat gedurende adolessensie aanvaar is, nie noodwendig van toepassing is vir die hele lewensloop nie, is dit belangrik dat hulle aandag moet skenk daaraan in die adolessente fase.

Adolessensie is ook die tyd waar opvoedkundige en beroepskeuses gemaak moet word. Adolessente moet realisties wees ten opsigte van hul eie vermoëns

en prestasies om 'n realistiese beroepskeuse te kan maak. Die voorbereiding van 'n beroep is een van die belangrikste take van adolessensie. Die keuse van 'n loopbaan is vir baie adolessente 'n moeilike taak, want dit behels 'n proses van selfondersoek sowel as 'n deeglike ondersoek van 'n groot aantal beroepsmoontlikhede (Louw, 1996:441).

Verskeie van bogenoemde take impliseer en vereis die ontwikkeling van 'n eie identiteit. Dacey (1979:38) stel dit soos volg: "The adolescent's efforts to discover and create an identity is the most important task of this period of life." Identiteitsontwikkeling kan dus beskou word as 'n sentrale ontwikkelingstaak gedurende adolessensie.

Die vorming van 'n identiteit volg twee verwante prosesse, naamlik persoonlike eksplorاسie en psigologiese differensiasie (Campbell, Adams & Dobson, 1984:509-524). Persoonlike eksplorاسie behels die ondersoek en eksplorاسie van houdings, waardes en opinies, dit word vergelyk met alternatiewe moontlikhede, en dan word verbintenisse met spesifieke waardes en standpunte gemaak. Psigologiese differensiasie behels 'n geleidelike bewustheid van eie individualiteit, van die soort persoon wat jy is en hoe jy verskil van ander. Adolessente word deur die proses al hoe meer bewus van hul ooreenkomste met en verskille van andere.

Vir Erikson (1968:128) word adolessensie gekenmerk deur die behoefte om die krisis van identiteit teenoor rolverwarring op te los. James Marcia (1966:351-358) het op grond van sy navorsingsbevindings verskillende identiteitstatusse geïdentifiseer waarvolgens die identiteitskrisis tydens laat adolessensie opgelos kan word. Die vier identiteitsstatusse varieer volgens twee dimensies, naamlik eksplorاسie en verbintenis. Eksplorاسie verwys na 'n proses van aktiewe bevraagtekening van en soeke na volwasse rolle en waardes in die verskillende domeine van die adolessente lewe. Verbintenis verwys na die ferm besluite rakende die verskillende domeine en sluit spesifieke strategieë in om persoonlike doelwitte en 'n verlangde lewenspad te bereik (Newman & Newman, 1996:177).

1.2 DIE ADOLESCENT IN DIE GESIN

Wanneer kinders adolessensie bereik het hulle die meeste van hul lewensjare binne 'n spesifieke omgewing bestee. Die adolessent se identiteit en hoe hy/sy die tienerjare en die ontwikkeling na volwassenheid hanteer, gaan beïnvloed word deur wat gebeur in die gesinskonteks.

Die kind kan nie in isolasie van sy/haar sisteme gesien word nie, veral die gesin waarin hy/sy funksioneer. "Human experience of identity has two elements: a sense of belonging and a sense of being separate. The laboratory in which these ingredients are mixed and dispensed is the family, the matrix of identity" (Minuchin, 1974:47).

Volgens Erikson (1968:176-179) se agt stadia-model van menslike ontwikkeling speel die ouers 'n baie belangrike rol in die ontwikkeling van die adolessent sedert die vroeë kinderdae. Die vorming van 'n belewing van basiese vertroue gedurende die eerste agtien maande van die kind se lewe is gebaseer op 'n versorgende ouerlike benadering. 'n Belewing van basiese vertroue word gevolg deur 'n belewing van outonomie, wat hoofsaaklik afhang van geleentheid en vryheid wat gegee word vir die kind om die onbekende te eksploreer en keuses te maak. Die erkenning van die kind se individualiteit en persoonlike prestasies deur ouers en ander, bou selfagting en bevorder die bereidheid tot verdere eksplorاسie. Gesonde gesinsfunksionering sal dus bydra tot die effektiewe oplossing van die identiteitskrisis gedurende die adolessente jare.

Die kwaliteit van ouerskap speel 'n groot rol in 'n adolessent se ontwikkeling. Kinders gaan soms deur adolessensie tydens dieselfde tyd wat ouers deur 'n periode van ontwikkelingsaanpassings moet gaan. Die adolessent se liggaamlike, seksuele, kognitiewe en identiteitsontwikkeling stel nuwe uitdagings aan ouerskap. Gedurende ouers se middeljarige-oorgang gaan meeste ouers deur 'n middeljarekrisis wat baie van hulle energie vereis. Ouers moet steeds hul eie behoeftes in ag neem, sonder dat hulle die adolessent se behoeftes ignoreer.

Hipoteses kan gevorm word oor die verband wat die aard en kwaliteit van gesinsfunksionering het met die adolessent se persoonlikheidsontwikkeling, en spesifiek met sy/haar identiteitsvorming. Identiteitsvorming is "... a process located not only in the core of the individual, but also in the core of his communal culture" (Erikson, 1968:22). Binne die psigososiale konteks van die kind en adolessent word die gesin beskou as die belangrikste sosiale sisteem wat identiteitsvorming beïnvloed. Ten einde die rol van die individuasiëproses in identiteitsvorming te verstaan, behoort die sosiale konteks waarin ontwikkeling plaasvind eksploreer te word.

Verskeie navorsingstudies oor identiteitsvorming verwys na die rol van gesinsinteraksie in identiteitsvorming, maar ondersoeke oor die rol van die gesinsisteem in identiteitsvorming het tot dusver nie veel aandag geniet nie. Sabatelli en Mazor (1985:627) voer aan dat die items van die Erikson Psychological Stage Inventory, wat Erikson se stadia van psigologiese ontwikkeling evalueer, nie die rol van die gesin erken in die formulering van die identiteitsproses nie.

1.3 AKTUALITEIT VAN DIE STUDIE

Die aktualiteit van die studie word beklemtoon deur die feit dat verskeie faktore in die moderne samelewing die proses van identiteitsvorming affekteer. In hierdie verband speel die gesin 'n belangrike rol. Baie van hierdie faktore is prominente probleme in verskillende gemeenskappe. Adolessente in gemeenskappe moet reageer op verskillende faktore in die gesin en in die gemeenskap soos die volgende:

- die onstabiliteit van gesinslewe weens die frustrasie van werklose ouers
- die tekort aan 'n emosioneel-ondersteunende gesinsomgewing
- konflik in die huis weens verskille oor ouerlike waardes
- enkelouergesinne
- egskeiding
- vaderafwesigheid weens werkverpligtinge
- 'n tekort aan emosionele versorging deur ouers aangesien beide ouers moet werk

- oorvol huise weens die uitgebreide gesinsopset
- 'n hoë insidensie van huishoudelike geweld
- vaders wat hul kinders mishandel
- die hoë voorkoms van bendegegeweld in die area

1.4 PROBLEEM EN DOELSTELLING

In die lig van die bogenoemde teoretiese perspektiewe kan die hipotese gestel word dat die aard en kwaliteit van spesifieke dimensies van gesinsfunksionering betekenisvol geassosieer kan word met die adolessent se persoonlikheidsontwikkeling en met sy/haar identiteitsvorming spesifiek. Die navorsingsvraag vir die studie was: Wat is die verband tussen identiteitsvorming by 'n groep adolessente in 'n stedelike gebied in Suid-Afrika en hul persepsies van spesifieke dimensies van gesinsfunksionering?

Die doel van die studie was om die verband tussen adolessente se persepsies van spesifieke dimensies van hul gesinsfunksionering en hul identiteitsvorming te ondersoek. Die hipoteses dat huistaal (as 'n kulturele veranderlike) en geslag kan funksioneer as onafhanklike veranderlikes in dié verband sal ook ondersoek word. Die volgende hipoteses is gevolglik geformuleer :

Hipotese 1:

Daar is 'n positiewe verband tussen adolessente se persepsies van spesifieke dimensies van hul gesinsfunksionering en hul identiteitsvorming.

Hipotese 2:

Geslag het 'n effek op die verband tussen adolessente se persepsies van hul gesinsfunksionering en hul identiteitsvorming.

Hipotese 3:

Huistaal het 'n effek op die verband tussen adolessente se persepsies van hul gesinsfunksionering en hul identiteitsvorming.

1.5 METODE VAN ONDERSOEK

1.5.1 Literatuurstudie

'n Literatuurstudie, wat dien as teoretiese onderbou vir die studie, sluit die volgende aspekte in:

- Erikson se teorie van psigososiale ontwikkeling
- Die konsep identiteit en die proses van identiteitsontwikkeling
- Marcia se identiteitstatusmodel
- Die psigososiale funksionering van die gesin vanuit 'n sisteemteoretiese perspektief
- Die verband tussen gesinsfunksionering en identiteitsontwikkeling

1.5.2 Empiriese ondersoek

1.5.2.1 Navorsingsontwerp

Die doel van hierdie studie was om 'n algemene beeld te verkry van die verband tussen twee veranderlikes, naamlik adolessente se gesinspersepsies en hul identiteitsvorming. Vir so 'n studie is 'n interkorrelasionele empiriese ontwerp die mees geskikte. Primêre data is by wyse van 'n vraelysopname ingesamel, en die verwerking en interpretasie daarvan is oorwegend aan die hand van statistiese prosedures gedoen.

1.5.2.2 Die populasie

Belhar is oorwegend 'n kleurling stedelike woongebied ongeveer 28km van Kaapstad en ongeveer 7km van Bellville, die naaste sentrale besigheidskern. Die gebied is in September 1971 gevestig met 95 gesinne wat hoofsaaklik vanaf Distrik Ses en Claremont deur die Groepsgebiedewet in die area hervestig is. Die huidige populasie word bereken op ongeveer 55 000 inwoners en groei steeds weens nuwe behuisingsontwikkelinge. Daar is tans agt primêre skole en vier sekondêre skole.

1.5.2.3 Die ondersoekgroep

Die ondersoekgroep het bestaan uit die graad 12-leerders van drie sekondêre skole binne Kring 1 van die Bellville-streek in Kaapstad. Die vierde sekondêre skool in die area het tydens die afneem van die vraelys nie deel gevorm van Kring 1 in die Bellville-streek nie. Die drie skole het tradisioneel deel gevorm van die vorige Departement van Onderwys (Huis van Verteenwoordigers). 'n Gestratifiseerde bundelsteekproef is gebruik. Die samestelling van die ondersoekgroep (N=163) word in Tabel 3.1 (p.52) per huistaal en geslag weergegee.

1.5.2.4 Die navorsingsinstrumente

Twee instrumente is gebruik. Identiteitstatus is ondersoek deur middel van die Extended Objective Measure of Ego Identity Status-2 (EOM-EIS-2) (Adams, 1999:25; Bennion & Adams, 1986:183-198). Dit is 'n self-verslag vraelys, wat bestaan uit 64-items wat psigososiale volwassenheid in die ideologiese domein en die interpersoonlike domein van identiteitsontwikkeling meet. Dit bied 'n telling vir elk van die vier identiteitstatus-kategorieë (verwerwing, moratorium, vooruitbeslissing en diffusie) in die ideologiese sowel as in die interpersoonlike domein. Die ideologiese domein sluit die identiteitsverwante areas beroep, godsdiens, politiek en waardes in terwyl die interpersoonlike domein vriendskap, uitgaan (Engels:dating), geslagsrolle en rekreasie insluit.

Die Vraelys vir Gesinsfunksionering gedurende Adolessensie (VGFA) is as instrument gebruik om die psigososiale funksionering van die gesin, volgens die persepsies van die adolessent, te bepaal. Die VGFA is gebaseer op die integrasie van die gesinsistemiese model en die ontwikkelingstake van die adolessent. Ses dimensies van gesinsfunksionering word afsonderlik sowel as gesamentlik ondersoek, naamlik: struktuur, affek, kommunikasie, gedragsbeheer, waarde-oordrag en die rol van eksterne sisteme (Langley, 1994:1-2).

Effektiewe gesinsfunksionering ten opsigte van elk van hierdie dimensies word kortliks as volg gedefinieer.

Struktuur	'n Gesins-organisatoriese struktuur met duidelike, maar deurdringbare grense om die individuele lede en 'n kohesiewe ouerlike subsisteem
Affek	'n Breë verskeidenheid van affektiewe uitdrukking
Kommunikasie	Duidelike en direkte kommunikasie
Gedragskontrole	'n Demokratiese patroon van gedragsbeheer
Waarde-oordrag	Die oordrag van etiese standaarde en sosiale waardes van ouers aan kinders
Eksterne sisteme	Duidelike, maar deurdringbare grense van die gesin in hul verhoudings met sisteme buite die gesinsisteem (Langley, 1994:2)

1.6 STRUKTUUR VAN AANBIEDING

Hoofstuk twee bied 'n literatuuroorsig van die proses van identiteitsontwikkeling, die psigososiale ontwikkeling van die adolessent, Marcia se identiteitstatusmodel, die psigososiale funksionering van die gesin vanuit 'n sistemiese perspektief en die verband tussen gesinsfunksionering en identiteitsontwikkeling.

In die hoofstuk drie word die navorsingsontwerp, metodologie en resultate aangebied.

In hoofstuk vier word die bevindings van die ondersoek bespreek, tekortkominge aangedui en aanbevelings vir verdere navorsing gemaak.

HOOFSTUK 2

LITERATUUROORSIG

2.1 INLEIDING

Die literatuuroorsig gaan die psigososiale ontwikkeling van die adolessent volgens Erikson se agt stadia model bespreek. Die konstruk identiteit en die proses van identiteitsontwikkeling is belangrike komponente in die studie wat uitgeklaar sal word. Marcia se identiteitstatusmodel is grootliks op die gebied van identiteitsontwikkeling gebruik en derhalwe sal die verskillende identiteitstatusse bespreek word. Die gesin is 'n belangrike komponent van die studie en klem sal op die psigososiale funksionering van die gesin vanuit 'n sistemiese perspektief geplaas word. Ten slotte sal die verband tussen die ses dimensies van gesinsfunksionering en identiteitsontwikkeling bespreek word.

2.2. PSIGOSOSIALE ONTWIKKELING

2.2.1 Inleiding

Psigososiale ontwikkeling word vir die doel van hierdie studie gedefinieer in terme van Erikson se model van psigososiale ontwikkeling. Erikson verdeel die lewensloop van die mens in agt stadia, waarvan elkeen gekenmerk word deur 'n sentrale krisis. "Each successive stage and crisis has a special relation to one of the basic elements of society, and this for the simple reason that the human life cycle and man's institutions have evolved together" (Erikson, 1963:250). Elke krisis word ontlok deur 'n spesifieke wyse van interaksie tussen die individu en sy sosiale omgewing. Die ontwikkelingsstadia is as volg:

2.2.2 Fase 1: Basiese vertroue teenoor wantroue (Geboorte – 1 ½ jaar)

Die oplossing van die eerste konflik lê die basis vir die effektiewe hantering van die daaropvolgende fases. Volgens Erikson (1959:56) vorm 'n basiese vertroue die vertrekpunt en is dit die hoeksteen van alle verdere persoonlikheidsontwikkeling by die kind. Dit stel die kind in staat om te

eksplorieer ten opsigte van die onbekende. Die kind is by geboorte hulpeloos in 'n wêreld wat, in vergelyking met die baarmoeder, koud en onveilig is.

Volgens Erikson (1963:247) ondervind die kind m¹et 'n sterk basiese vertroue "A willingness to let the mother out of sight without undue anxiety or rage, because she has become an inner certainty as well as an outer predictability."

Die kwaliteit van die moeder (of die versorger) se gedrag teenoor die kind is belangrik in die vorming van vertroue. Wanneer daar nie op gereelde vasgestelde tye aandag gegee word aan die basiese behoeftes van die kind soos byvoorbeeld honger, pyn en angste nie, verloor *hy vertroue in die moeder, sy omgewing sowel as in homself. 'n Gevoel van wantroue ontwikkel en die kind ervaar die wêreld as 'n gevaar en bedreiging. Die suksesvolle oplossing van die krisis vertroue teenoor wantroue is 'n belangrike voorwaarde voordat die kind die volgende krisis kan hanteer, naamlik outonomie teenoor skaamte en twyfel (Louw, 1998:54).

2.2.3 Fase 2 : Outonomie versus Skaamte en Twyfel (1½ - 3 jaar)

In hierdie stadium is die taak om 'n gevoel van outonomie te verkry en terselfdertyd 'n gevoel van skaamte en twyfel te bekamp. Die sintese wat gedurende hierdie fase gevorm word, stel Erikson (1968:114) as "I am what hope I have and give." Die reg om te wil hê en 'n keuse of keuses uit te oefen, moet gedurende dié fase by die kind ontwikkel word. Wanneer die kind nie gehelp en ondersteun word om outonoom op te tree nie, ontstaan daar twyfel en skaamte. Erikson (1959:68) beskou skaamte as 'n gevoel van selfbewustheid; om niks te beteken nie. Gevolglik begin die kind twyfel in homself en raak hy al hoe meer afhanklik van ander persone. Ten einde identiteitsvorming tydens die fase te realiseer noem Erikson (1968:115) dat die persoon "...must find out what kind of a person he may become."

---

¹ Alhoewel die manlike vorm in hierdie tesis gebruik word, verwys dit normaalweg na albei geslagte

Hierdie stadium is 'n tydperk van vinnige liggaamlike ontwikkeling, en die kind is tot heelwat meer selfbeheer en motoriese bewegings in staat as vroeër. So byvoorbeeld leer die kind loop, en verkry hy ook beheer oor die liggaamsuitskeidingfunksies. Terselfdertyd begin die samelewing egter ook hoër eise stel en doelbewuste pogings aanwend om die kind se motoriese en liggaamsbeheer te ontwikkel. Die kind se ontwikkeling van outonomie hang af van geleenthede om te eksplloreer en om onafhanklik te wees. Alhoewel daar van ouers verwag word om 'n balans in ouerlike beheer uit te oefen, is daar nog steeds 'n behoefte om voort te gaan met beskerming. Oorbeskerming kan egter lei tot twyfel en onsekerheid (Lefrancois, 1996:223).

2.2.4 Fase 3 : Inisiatief versus skuldgevoel (3 – 6 jaar)

Die sintese wat gedurende hierdie fase gevorm word, stel Erikson (1968:122) as "I am what I can imagine I will be". 'n Kind met inisiatief en ondernemingsgees geniet kompetisie, werk doelgerig en is ingestel op die bemeestering van sy leefwêreld (Erikson, 1959:78). Gedurende hierdie fase ontwikkel die kind 'n gevoel van reg of verkeerd. Skuldgevoelens ontwikkel wanneer die ouers te streng is of te veel toelaat ten opsigte van tradisionele grense.

Kinders se groter bewegingsvryheid en outonomie stel hulle in staat om selfstandiger as vroeër op te tree en hulle begin om die wêreld met 'n nuwe doelgerigtheid te verower. Hulle maak kontak met 'n wyer kring mense en leer ook om dinge te manipuleer. Kinders se toegang tot die wêreld bring hulle dikwels ook in situasies waar hulle teen die reëls van die samelewing en op die terrein van ander mense oortree.

Gebalanseerde ontwikkeling lei tot die sintese wat Erikson doelgerigtheid noem, wat gekenmerk word deur die vermoë om met vasberadenheid en selfvertroue doelwitte na te strew, sonder om daarvoor skuldig te voel.

2. 2.5 Fase 4 : Produktiwiteit versus minderwaardigheid (7- 12 jaar)

Gedurende hierdie fase moet die behoefte by 'n kind ontwikkel om allerhande take te bemeester (Erikson, 1968:122). Dit gaan verder deurdat die kind produktief moet wees en hoe meer die kind suksesvol is en erkenning daarvoor kry, hoe meer produktief sal hy wees. Kinders is nou daarop ingestel om sekere vaardighede wat vir die volwasse lewe nodig is, te bemeester, en die samelewing kom hulle daarin tegemoet deur hulle skoolopleiding te bied. Wanneer 'n kind nie produktief is nie, ontstaan 'n gevoel van minderwaardigheid en dit gaan gepaard met 'n gevoel van onbevoegdheid (Erikson, 1968:124). Die sintese wat gedurende hierdie fase verwerf moet word, word deur (Erikson, 1968:127) soos volg gestel: "I am what I can learn to make work". Dit wat 'n kind leer en dit wat hy tot stand bring, vorm 'n belangrike aspek van sy identiteit. Suksesvolle bemeestering van die vereiste vaardighede lei tot die sintese van bekwaamheid.

2.2.6 Fase 5 : Identiteit versus identiteitsdiffusie (12 – 22 jaar)

Die adolessente ontwikkelingsproses is voltooid alleenlik wanneer die individu sy kinderlike identifikasies tot 'n nuwe, eie identiteit integreer het.

Erikson (1974:159) sien introjeksie, identifikasie en identiteitsvorming as die prosesse waarvolgens die ego tot volwassenheid ontwikkel. Tydens hierdie groeiproses vind daar voortdurend interaksie tussen die kind en die identiteite van sy rolmodelle plaas. Die meganisme van introjeksie speel 'n belangrike rol en dit behels die inkorporering van die verhouding tussen die moeder en die kind asook die wedersydse erkenning van mekaar.

Identifikasie tydens die kinderjare word weer bepaal deur die betroubaarheid en betekenisvolheid van die rolle wat lede van die gesin aan die kind voorsien sodat hy daarmee kan identifiseer. Erikson (1974:158) wys daarop dat identiteit uiteindelik wel van hierdie identifikasies insluit, maar dat dit nie die som daarvan is nie. Die identiteit wat finaal aan die einde van adolessensie gevestig word "is superordinated to any single identification with individuals of the past: it includes

all significant identifications but it also alters them in order to make a unique and reasonably coherent whole of them" (Erikson, 1968:161).

Volgens Erikson (1968:15-17) is die sentrale fokus van hierdie stadium die adolessent se identiteitskrisis. Die aanloop tot die krisis is geleë in die liggaamlike en psigiese veranderinge wat met puberteit intree: veranderinge soos in liggaamsbou, die intensifisering van drange en die vermoë tot voortplanting wat met geslagsrypheid intree. Die omvang van die krisis word verder soos volg deur Conger (1993:94) beklemtoon: "At a time when the individual is confronted with what is virtually a physical, physiological and cognitive revolution within himself, he must also consider how he is going to deal with the varied intellectual, social and vocational demands of adulthood that lie directly ahead. It is hardly surprising, then, that the search for an individual identity should be particularly prominent during adolescence....". Volgens Erikson (1968:128) vind 'n identiteitskrisis plaas wanneer die adolessent besig is met 'n herdefiniëring van homself en sy rol in die samelewing.

Die uitkoms van die identiteitskrisis is geleë in 'n sintese tussen identiteit en identiteitsverwarring, wat Erikson betroubaarheid noem. Dit beteken dat adolessente sekerheid moet hê oor hulle identiteit, insluitend sekerheid oor eienskappe, sekerheid oor sosiale identiteit, sekerheid oor eie waardes en ideale.

2.2.7 Fase 6 : Intimiteit versus isolasie (20 – 25 jaar)

Gedurende vroeë volwassenskap is die ontwikkelingstaak om 'n belewing van intimiteit te verwerf en om terselfdertyd 'n belewing van isolasie te bekamp. Intimiteit behels 'n noue verhouding met ander mense, wat meestal 'n huweliksverhouding insluit, en benewens die vorming van 'n eie identiteitsgevoel word 'n gemeenskaplike identiteitsgevoel ontwikkel met sodanige lewensmaat. Die jong volwassene sal slegs gereed wees vir intimiteit, dit wil sê ware betrokkenheid by ander persone binne die huwelik en die werksituasie, wanneer 'n redelik duidelike identiteit reeds gevorm is. Die sintese wat gedurende hierdie fase moet ontplooi, stel Erikson (1968:138) as: "we are what we love". Die jong

volwassene wat nog nie seker van sy identiteit is nie, skram weg van interpersoonlike intimiteit. By so 'n persoon kan identiteitsvorming nie na wense verloop nie en stagnasie vind plaas.

2.2.8 Fase 7 : Generatieweit versus stagnering (25 – 60 jaar)

Erikson (1968:138) verduidelik generatieweit as "...the concern for establishing and guiding the next generation." Generatieweit sluit in produktiwiteit en kreatiwiteit en dit gaan oor 'n persoon se bydrae wat hy/sy as persoon kan lewer tot ander persone in die gemeenskap. Gedurende hierdie fase moet bereidheid tot diensbaarheid plaasvind. Wanneer daar nie generatieweit is nie, is daar sprake van stagnasie. Erikson (1968:138) noem in dié verband dat persone "...begin to indulge themselves as if they were their own, or one another's, one and only child; and where conditions favor it, early invalidism, physical or psychological, becomes the vehicle of self concern." Die persoon ervaar 'n gevoel van selfsug, betekenisloosheid en 'n gebrek aan belangstelling wat die groep se toekoms betref .

2.2.9 Fase 8 : Integriteit versus wanhoop (60 jaar +)

Volgens Erikson (1963) ondervind die bejaarde die laaste psigososiale ontwikkelingskrisis van ego-integriteit teenoor wanhoop. Hierdie stadium word gekenmerk deur 'n evaluering en integrasie van al die ontwikkelingsaspekte wat dit vooraf gegaan het. Die bejaarde se fokus is nie soseer op die toekoms gerig nie, maar wel op die verlede. Wanneer ouer persone sodoende perspektief op hulle lewe verkry en indien hulle voel dat hulle suksesvol was, beskou hulle hul lewens as sinvol en ervaar 'n gevoel van ego-integriteit. Die bejaarde sonder integriteit ervaar 'n toestand van wanhoop en selfs 'n angs vir die dood. Hierdie wanhoop ontstaan omdat die persoon beseft dat die lewe te kort is en daar nie tyd is om 'n nuwe lewe te begin ten einde integriteit te verwerf nie. Wanhoop het dus tot gevolg dat die persoon ontevrede met homself en sy identiteit is. Die uitdaging is dat die bejaarde balans moet vind ten einde te kulmineer in die sintese wysheid (Louw, 1998:621).

Aangesien die klem in hierdie studie op identiteitsontwikkeling val, sal die begrippe identiteit en identiteitsvorming vervolgens verder bespreek word.

2.3 DIE KONSEP IDENTITEIT

Erikson (1968,1981) het die vorming van 'n persoonlike identiteit in die persoonlikheidsontwikkeling van die individu geïdentifiseer. Hy het die vestiging van 'n identiteit as 'n belangrike stap in die ontwikkeling van 'n produktiewe en gelukkige volwassene beskou.

Die soeke na en verwerwing van 'n eie persoonlike identiteit staan sentraal in die adolessent se ontwikkeling tot volwassenheid, en Dacey (1979:38) stel dit soos volg : "The adolescent's efforts to discover and create an identity is the most important task of this period of life."

Die begrip *identiteit* is so omvangryk en omsluit soveel fasette dat dit nie moontlik is om dit klinkklaar in enkele woorde te definieer nie. Die verwerwing van 'n identiteit behels egter wel die volgende kernaspekte:

- die bewustheid van jouself as 'n unieke en selfstandige individu met eie kenmerkende gedragspatrone – 'n persoonlikheid afsonderlik van andere en (in sekere opsigte) anders as andere
- die beleving van kontinuïteit en stabiliteit van persoonlikheid – van gedragswyses, sienswyse, ensovoorts – oor tyd heen
- die integrasie van alle fasette van die individu in die persoonlikheid, en die beleving van eenheid van persoonlikheid
- die korrelasie tussen die eie beeld en andere se siening van jou – die erkenning van andere dus van die individualiteit, eenheid en kontinuïteit
- solidariteit met groepsideale en groepsidentiteit, want benewens die afsonderlikheid van die individu impliseer identiteit ook die bestaan van die individu in groepsverband (Ackermann, 1993:27-29).

Die begrip identiteit kom vanuit die Latynse woord "idem" wat "dieselfde" beteken. Erikson (1959:89) beskryf identiteit as : " ...the accrued confidence that

one's ability to maintain inner sameness and continuity is matched by the sameness and continuity of one's meaning for others."

Kroger (1996:16) noem dat "one knows when identity is present, in greater or lesser degree. For the individual, identity is partly conscious and partly unconscious; it gives one's life a feeling of sameness and continuity...". Die term identiteit "...connotes both a persistent sameness within oneself and a persistent sharing of some kind of essential character with others" (Erikson, 1956:57). Identiteit gaan dus oor 'n deurlopende beleving van eendersheid en kontinuïteit.

Vir Erikson (1968:22) is identiteit "... a process located not only in the core of the individual , but also in the core of his communal culture." Die ontwikkeling van identiteit berus dus ook op die wisselwerking daarvan met ander persone wat vir hom van belang is, soos sy ouers en onderwysers. Dit is 'n komplekse proses want "...we cannot separate personal growth and communal change, nor can we separate the identity crisis in individual life and contemporary crises in historical development because the two help to define each other" (Erikson, 1968:22).

2.4 DIE PROSES VAN IDENTITEITSONTWIKKELING

2.4.1 Inleiding

Ten einde 'n eie identiteit te vorm, moet die psigososiale krisis van die vorige vier fases redelik suksesvol opgelos wees. Dit impliseer dat adolessente oor basiese vertroue, outonomie, inisiatief en arbeidsaamheid moet beskik om die take wat gedurende identiteitsontwikkeling vereis word, suksesvol deur te voer.

Volgens Kroger (1993:3) begin die proses by geboorte en volg deur die lewensverloop, maar dit is gedurende adolessensie dat die identiteitsvormingsproses prominent op die voorgrond kom. Dit is gedurende hierdie tyd "...that young people must become whole people in their own right" (Erikson, 1968:87).

Erikson sien die primêre psigologiese taak van adolessensie as die vind van 'n optimale balans tussen die bipolêre uitkomst van identiteit en rolverwarring. Die ontwikkeling van 'n versekerde gevoel van identiteit sal die bronne voorsien om aspekte soos intimiteit, generatiewe en integriteit in die volwasse jare te hanteer (Kroger, 1993:3).

Dit is 'n proses wat ook afhanklik is van 'n sosiale respons uit die omgewing. Identiteitsvorming hang af van die manier waarop die gemeenskap "identifies the young individual, recognising him as somebody who had to become the way he is and who he is, is taken for granted" (Erikson, 1968:159).

Identiteitsontwikkeling impliseer dus dat adolessente moet definieer wie hulle is, wat vir hulle belangrik is, en watter rigtings hulle in die lewe wil inslaan.

2.4.2 Identiteitsontwikkeling as 'n identiteitskrisis

Erikson (1968:16) beskryf die identiteitskrisis as "a necessary turning point, a crucial moment, when development must move one way or another, marshalling resources of growth, recovery and further differentiation." Identiteitsverwarring ontstaan wanneer adolessente geen besluite oor hulself of hul rolle kan neem nie. Hulle kan die verskillende rolle ook nie integreer nie en wanneer hulle deur teenstrydige waardestelsels gekonfronteer word, beskik hulle nie oor die vermoë of selfvertroue om besluite te neem nie (Erikson, 1977:219).

Die identiteitskrisis is 'n tydelike periode van onsekerheid waartydens adolessente eksplorieer, bestaande waardes bevraagteken en met alternatiewe rolle eksperimenteer ten einde 'n eie stel waardes en doelstellings te ontwikkel. Hierdie eksperimentering, eksplorering en bevraagtekening dui geensins op negatiewe ontwikkeling nie, maar op 'n wyse waarop die individu 'n persoonlike en sosiale identiteit vorm.

Adolessente se gesinsagtergrond, belangstellings en kleredragstyle verbind hulle met portuurgroepe wat kontinuïteit en betekenis aan hulle lewe bied binne die konteks van hul gemeenskap en skole. "As the adolescent explores an

awakening socio-emotional, sexual and physical identity, the peer group will play a prominent role in providing acceptable role models, and will set the boundaries for behaviour...conforming to the expectations of peers helps adolescents find out how certain roles fit them." (Muuss, 1988:61). Groepsdruk verwys na die vereistes om te konformeer tot groepsnorme en 'n demonstrasie van verbintenis en lojaliteit tot groepslede. Die proses van affiliasie tot 'n portuurgroep vereis dat die adolessent die druk en sosiale invloed wat op hom geplaas word, moet aanvaar. Die proses voorsien die konteks waarin die krisis van groepsidentiteit teenoor vervreemding opgelos moet word (Newman & Newman, 1998:236). Volgens Hoge en McCarthy (in Newman & Newman, 1998:236) het groepsdruk ook 'n positiewe effek op die adolessent se selfbeeld en selfagting wat as 'n motief vir groepsidentifikasie dien. Wanneer gesinskonflik ontstaan kan adolessente intimiteit en versorging van die groep ontvang. Terselfdertyd word adolessente met die verwagtinge van hul ouers, wie se waardes dikwels in konflik is met dié van die groep, gekonfronteer.

Gedurende laat-adolessensie eksperimenteer jong mense met rolle wat menige moontlikhede vir hul toekomstige identiteit inhou. Implisiet in identiteitsontwikkeling is roleksperimentering (Newman & Newman, 1987:396). Binne die beperkinge wat die gesin stel, en met die aanmoediging van vriende, is adolessente geneig om te eksperimenteer met 'n reeks van gedrag en rolle. Uitgaan (Engels:dating) is een vorm van roleksperimentering wat die geleentheid vir selfvoorstelling ("selfrepresentation") vir die adolessente bied met elke nuwe "date" wat aangegaan word.

Vriendskap is 'n ander belangrike konteks waarin adolessente begin om hul interpersoonlike verbintenisse te verklaar. Adolessente evalueer selfs hulle verbintenisse met hul godsdienstige oortuigings, besin oor godsdienstige bekering, of eksperimenteer met verskillende vorme van morele gedrag. In die eksperimentering met verskillende gedragsvorme kan hulle gesinsnorme uitdaag, wat dikwels uitloop op ouer-adolessent-konflik (Heaven, 1994:30). Die meeste van hierdie aktiwiteite en gedrag, argumenteer Erikson (1968:164), "...are simply experimentation in fantasy and introspection and serve, ultimately, to clarify personal identity."

Volgens Berzonsky (1993:289) word die proses van roleksperimentering nie deur alle adolessente met dieselfde graad van openheid tot nuwe ervarings en nuwe inligting benader nie. Individue verskil in hoe hulle relevante inligting kies, prosesseer en toepas. Drie tipes benaderings tot identiteitsinligtingsprosessering word beskryf wat 'n rol speel in roleksperimentering in die soeke na 'n identiteit. Die inligtingstipe soek aktief en evalueer self diagnostiese inligting wanneer identiteitsaspekte onderhandel word en besluite geneem word (Berzonsky, 1993:289). Die normatiewe tipe is relatief meer verdedigend en geslote vir terugvoering, wat die kernareas van die self kan bedreig (Berzonsky, 1993:290). Die diffusie/vermydingstipe stel uit en vertraag relevante kwessies wat hanteer behoort te word en word beïnvloed deur onmiddellike belonings. Die implikasie is dat die inligtingstipe geneig is om roleksperimentering te gebruik as 'n manier om bestaande oortuigings en waardes uit te klaar. Die normatiewe tipe evalueer kontradiksies en sal sover moontlik ervarings vermy wat hul sienings sal uitdaag. Die diffusie/vermydingstipe mag betrokke raak in roleksperimentering as dit deur die ander in die portuurgroep as positief beskou word.

Identiteitsontwikkeling is nooit voltooid nie. Die adolessent se oplossing van die identiteitskrisis organiseer en integreer al die onderskeie elemente van die persoonlikheid in 'n koherente geheel (Peterson, 1996:401). Die identiteitsbesluite wat hulle geneem het gedurende adolessensie voorsien die raamwerk vir 'n beter begrip van hul volwasse ontwikkelingspaaie. Erikson (1968:74) bevestig die idee dat "a sense of identity is never gained or maintained once and for all, although more lasting and economical methods of maintenance and restoration are evolved and fortified in later adolescence."

Habermas (in Baumeister, 1986:205) noem dat "a crisis is a state of a system ... when you reject, or at least put on trail, a large enough part of the system have to change fundamentally." Die adolessente identiteitskrisis bevat moontlik die behoefte om die identiteit deeglik te ondersoek, sommige gedeeltes te behou en die ander te verander of te vervang. Die identiteitskrisis word teweeggebring deur 'n gedeeltelike verwerping van ouerlike waardes, wat die jong persoon laat sonder genoeg doelwitte en waardes om die volwasse lewe te hanteer.

2.4.3 Negatiewe identiteit

Identiteitsonsekerheid ontstaan wanneer adolessente geen besluite oor hulself of hul rolle kan neem nie. Hulle kan die verskillende rolle ook nie integreer nie en wanneer hulle deur verskillende waardestelsels gekonfronteer word, beskik hulle nie oor die vermoë of selfvertroue om besluite te neem nie. Sommige adolessente probeer om die verwerping van die identiteitskrisis op te los deur 'n negatiewe identiteit te vorm. Positiewe alternatiewe word geblokkeer en die adolessent verkies dan die negatiewe. "An identity perversely based on all those identifications and roles which, at critical stages of development, had been presented to them as most undesirable or dangerous and yet as most real" (Erikson, 1974:174). Dit beteken dat die adolessent 'n identiteit vorm wat die teenoorgestelde van die waardes en verwagtings van die kultuurgemeenskap is.

2.4.4 Psigososiale moratorium

Erikson (1974:156) wys daarop dat die samelewing aan adolessente 'n tydperk gee, naamlik 'n psigososiale moratorium, om hulself en hulle rolle as toekomstige volwassenes te vind. 'n Moratorium is 'n periode van uitstel wat gebied word aan iemand wat nie gereed is om 'n verpligting na te kom of 'n verbintenis aan te gaan nie. Sommige sektore van die samelewing laat 'n periode vir die adolessent toe om te eksperimenteer. Adolessente eksperimenteer tydens hierdie psigososiale moratorium deur byvoorbeeld verskillende identiteite "uit te toets", deur eindelose ondersoeke van die self, beroepe en ideologieë, fantaserings oor rolle en identifikasie met ander persone of heldefigure.

Erikson is daarvan oortuig dat adolessensie 'n periode van oorgang moet wees – die adolessent moet 'n geleentheid hê om te eksploreer, uit te toets en te eksperimenteer voordat hy volwasse verantwoordelikhede aanvaar. "Each society and each culture institutionalizes a certain moratorium for the majority of its young people. For the most part, these moratoria coincide with apprenticeships and adventures that are in line with the society's values" (Erikson, 1968:157).

Indien die adolessent te vroeg ekonomiese verantwoordelikheid, emosionele onsekerheid of teenspoed ondervind, sal die adolessent sekere aspekte van homself geensins eksplorieer nie. Wanneer volwassenheid op 'n jongeling afgedwing word, sal sy identiteit prematuur vooruit beslis word (Gallatin, 1975: 208).

2.4.5 Samevatting

Erikson gebruik die term *krisis* oftewel identiteitskrisis, wat die aktiewe soeke na 'n eie identiteit tydens adolessensie impliseer. Die term skep 'n beeld van 'n intense, traumatiese ervaring. Dit is egter nie die bedoeling nie. Tweedens skep die term *krisis* die beeld dat identiteitsontwikkeling slegs op 'n spesifieke "kritieke" tydstip tydens adolessensie plaasvind. Identiteitsontwikkeling is baie meer kompleks. Dit is 'n langdurige en geleidelike proses wat deur die hele lewensloop plaasvind. Adolessensie word wel as 'n krities belangrike periode beskou.

2.5 Identiteitsontwikkeling in terme van identiteitstatusse

2.5.1 Marcia se identiteitstatusmodel

James Marcia (1966) het Erikson se identiteitskonstruk in terme van 'n identiteitstatusmodel geoperasionaliseer. Op grond van sy navorsingsbevindings het Marcia (1966:351-358) verskillende identiteitstatusse beskryf, wat gedefinieer word in terme van die wyses waarvolgens die individu die identiteitskrisis beleef. Die identiteitstatus van adolessente word bepaal volgens die krisisse wat hulle al deurgewerk het en die mate van verbintenis tot spesifieke keuses. 'n Krisis behels die bewuste oorweging van alternatiewe moontlikhede, soos verskillende ideologieë of lewensdoelwitte.

Op grond van hierdie twee kriteria het Marcia die volgende vier identiteitstatusse onderskei.

Status 1 Identiteitsdiffusie Adollesente in hierdie groep het nog nie ferm verbintnisse aangegaan nie, is nie aktief besig om te eksploreer nie, en probeer ook nie om enige verbintnisse te vorm nie. Hierdie adollesente het geen krisis ervaar nie en het hulle ook nie aan enige keuse ten opsigte van 'n beroep of ideologie verbind nie. Adollesente in dié identiteitstatus het geen interne, konstante stel waardes en doelwitte nie en soek geensins vir enige nie. Hulle kom voor asof hulle 'n sorgvrye leefstyl het of erken dat hulle onvervuld is. Baie onvervulde adollesente het gespanne verhoudings met hul ouers. Hulle neig om besluite te vertraag en uit te stel totdat 'n onmiddellike situasie die rigting van hul gedrag moet bepaal (Patterson, Sochtug en Marcia in Newman & Newman, 1996:179).

Status 2 Vooruitbesliste identiteit Adollesente in hierdie groep het geen krisis beleef nie, alhoewel daar verbintnisse aan sekere doelwitte en waardes is, moontlik as gevolg van die ouers se invloed. Adollesente in hierdie identiteitstatus is verbind tot 'n reeks oortuigings en waardes, maar nie as gevolg van betekenisvolle persoonlike eksplorاسie en evaluاسie nie. Adollesente in vooruitbeslissing het 'n ferm self-definisie wat nie verkry is deur persoonlike besluitneming en roleksperimentering nie. Hulle fokus meer op die verwagtings wat deur betekenisvolle figure soos ouers daargestel word. Hulle aanvaar die advies van andere of onderwerp hulle aan sosiale druk, gewoonlik van ouers of outoriteitsfigure (Lapsley & Power, 1988:248).

Status 3 Identiteitsmoratorium Adollesente in hierdie groep is nog in die krisisperiode en is aktief besig om te eksploreer en verskillende alternatiewe te ondersoek om identiteitsverwante keuses te maak. Hulle oorweeg verskillende sieninge en eksperimenteer met verskeie volwasse rolle, maar het nog nie finale verbintnisse gemaak nie (Heaven, 1994:23-35).

Status 4 Identiteitsverwerwing Die adollesente in hierdie groep is deur die krisisperiodes en het relatief sterk verbintnisse ontwikkel aan byvoorbeeld beroep en waardestelsel. Adollesente in identiteitsverwerwing het die identiteitskrisis relatief suksesvol opgelos en is verbind tot die keuses wat gemaak is. Hulle is meer onafhanklik, reageer beter op stres, het meer

realistiese doelwitte en 'n hoër selfagting as adolessente in enige van die ander drie statusse (Marcia, 1980:159-187).

Dit is belangrik om daarop te let dat adolessente dikwels wissel tussen die identiteitstatusse totdat 'n identiteit finaal bereik is. 'n Redelik algemene ontwikkelingspatroon is dat adolessente aanvanklik identiteitsonsekerheid ervaar, dan die moratoriumstatus en uiteindelik die identiteitsverwerwingstatus bereik (Archer, 1982). Ontwikkelingspsigologies vorm die statusse 'n hiërargie in die orde van: diffusie – vooruitbeslissing – moratorium – verwerwing, met laasgenoemde status wat die verste ontwikkeling verteenwoordig.

Bogenoemde hiërargie van identiteitstatusse impliseer egter nie dat adolessente noodwendig al drie laer statusse moet deurloop voordat 'n eie identiteit verwerf kan word nie; trouens, die moratoriumfase is die enigste vereiste daarvoor (Ackermann, 1993:57).

Ten opsigte van die bepaling van 'n "totale" identiteitstatus – veral tydens adolessensie, kom verskillende domeine van identiteitsontwikkeling waarskynlik op verskillende ouderdomme en ontwikkelingsstadia sterker op die voorgrond as ander, omdat verskillende domeine op verskillende tye meer relevant as ander is (Archer, 1989: 118-119). Arehart en Smith (1990: 68-71) bevind dat verskillende domeine tydens vroeë en laatadolessensie op die voorgrond is: "Although identity becomes more consolidated during the adolescent years, different issues may be more salient at different ages"(Arehart & Smith, 1990: 69)

2.5.2 Identiteitsontwikkeling en geslagsverskille

Verskillende navorsingsbevindings word geopper oor die proses van identiteitsontwikkeling by die twee geslagte.

Ten opsigte van geslagsverskille sê Marcia (1980:178) die volgende: "Understanding of female development in adolescence is a far more complicated task than the understanding of male development. Female development is quieter, subtler." Volgens Newman en Newman (1996:375) word

identiteitsverwerwing vir beide geslagte geassosieer met positiewe ego-kwaliteite. Daar is egter aanduidings dat seuns en meisies die proses van roleksperimentering en identiteitsverwerwing verskillend hanteer. Die onsekerheid van die identiteitskrisis gaan gepaard met groter angs by meisies as by seuns. Die angstigheid kan verbind word met bekommernisse oor hul strewe om te presteer. Newman en Newman (1996:375) beklemtoon dat veral die gesinskonteks belangrik vir meisies is wat deurlopende verbintenis wil aanvaar met ouers in die proses van individuasie.

Erikson (1968:188) het aangevoer dat die ideologiese en beroepsverbintenis sentraal is tot identiteitsvorming. Gilligan (in Newman & Newman, 1996:375) argumenteer egter dat die interpersoonlike domein meer sentraal vir meisies is en dit bied die geleentheid vir meer eksplorاسie ten opsigte van beroepe en ideologie. Die kwaliteit van interpersoonlike verhoudings en die vestiging van bevredigende sosiale verbintenis is meer relevant tot die ontwikkeling van 'n vroulike identiteit as dié van 'n manlike identiteit. Dit is bevind dat meisies hoër tellings aanteken op interpersoonlike identiteitsverwerwing as seuns.

Adams (in Thom, 1988:137) wys daarop dat daar tradisioneel in die Westerse kultuur druk op die adolessente seuns geplaas word om 'n beroepsidentiteit te vorm, onafhanklike status te bereik en om die leiding in geslagtelike verhoudings te neem. Hulle moet dus hul toekoms vroegtydig beplan en doelgerig wees. Dieselfde situasie geld nie tradisioneel vir adolessente meisies nie.

Volgens Noller en Callan (1991:13) fokus manlike identiteit meer op individuele vaardigheid en kennis en seuns bevind hulle in 'n gunstiger posisie om hierdie aspekte op te los. Meisies is meer geneig tot die bereiking van intimiteit. Die intimiteitsprobleme wat volwasse mans soms jare na adolessensie toon, kan 'n bevestiging daarvan wees. Beide seuns en meisies plaas hoë waarde op manlike kenmerke en inkorporeer psigologies manlike eienskappe soos assertiwiteit, onafhanklikheid en outonomie in hul identiteite.

Seuns en meisies word in die proses van identiteitsontwikkeling beïnvloed deur tradisionele geslagsrolstereotipes. Adolessente vind dikwels dat hulle moet

konformeer met tradisionele norme om aanvaarbaar vir die teenoorgestelde geslag te wees. Volgens Thom (1988:140) kan daar verwag word dat geslagsverskille met betrekking tot identiteitsontwikkeling sal afneem as gevolg van die Vrouebeweging, wat onder andere tot die afname van geslagsrolstereotipes lei.

Sommige navorsingstudies (o.a. Adams & Shea, 1979; Frégeau & Barker, 1986) het geslagsverskille rakende identiteitstatusprofiel gevind, maar geen geslagsverwante patrone kon geïdentifiseer word nie. Ander navorsers (o.a. Adams e.a. 1984; Archer, 1985) het beperkte of geen betekenisvolle geslagsverskille gevind nie. Waterman (1985:21) het tot die slotsom gekom dat mans en vrouens meer ooreenkomste as verskille in die ideologiese sowel as die interpersoonlike domeine getoon het. In 'n Suid-Afrikaanse studie onder Afrikaanssprekende adolessente, het Ackermann (1993) slegs beperkte identiteitstatus verskille tussen mans en vrouens gevind. Uit die vier domeine (beroep, godsdiens, vriendskappe en uitgaan (dating), is die enigste geslagsverskil in die godsdiens domein gevind.

2.6 FAKTORE WAT IDENTITEITSVORMING BEÏNVLOED

Adolessente se identiteitsvorming vind nie geïsoleerd plaas nie. Identiteitsvorming vind hoofsaaklik plaas as gevolg van ingrypende fisieke, seksuele, sosiale, kognitiewe en morele ontwikkeling. Hulle interpersoonlike verhoudings soos hulle interaksies met ouers en portuurs, sowel as die wyer sosiale konteks, oefen ook 'n belangrike invloed op hulle identiteitsontwikkeling uit.

Vir die doel van hierdie studie val die klem hoofsaaklik op die gesin. Omdat gesinsfunksionering binne 'n bepaalde konteks staan, word ook op kulturele konteks gewys.

2.6.1 Gesinsfaktore

Volgens Erikson (1968:176-179) se teorie blyk dit duidelik dat identiteitsontwikkeling deur die interaksie binne interpersoonlike verhoudings, veral met die ouers, beïnvloed word. Gesinsfaktore affekteer die ontwikkeling van outonomie en die adolessent se gewilligheid om hul identiteit te eksploreer.

2.6.1.1 Verband tussen identiteitsontwikkeling en ouerskapstyl

Baumrind (1971) se navorsing het drie verskillende ouerskapstyle geïdentifiseer, naamlik die outokratiese, gesaghebbende en permissiewe ouerskapstyl. Dié drie ouerskapstyle verskil op grond van twee dimensies, naamlik verantwoordbaarheid en veeleisendheid. Verantwoordbaarheid sluit in warmte teenoor die kind en die aanmoeding van onafhanklikheid. Veeleisende ouers stel hoë verwagtinge en standaarde en hou streng toesig oor die aktiwiteite van hul adolessente.

Die ouers met die outoritêre opvoedingstyl beheer hulle kinders deur die toepassing van streng reëls en maak gebruik van beloning en straf om te verseker dat hul kinders die reëls volg. Outoritêre ouers is veeleisend, toon min warmte en bied min outonomie vir die ontwikkeling van hul adolessente kinders. Hierdie ouers laat nie die adolessent toe om hul menings te lug oor sake wat hulle aangaan of om self besluite te neem nie (Dacey & Kenny, 1997:218). Adolessente wie se ouers 'n outoritêre opvoedingstyl handhaaf is waarskynlik minder geneig om identiteitsalternatiewe te eksploreer, hulle aanvaar meer eksterne as geïnternaliseerde morele standaarde en toon minder selfvertroue en laer selfagting. Hierdie adolessente ervaar waarskynlik ook probleme met aspekte van outonomie en is meer vatbaar vir groepsdruk omdat hulle geleer het om op eksterne bronne van goedkeuring en leiding staat te maak (Noller & Callan, 1991:17). Die gesin is nie in staat tot die positiewe hantering van die adolessent se individuasie en identiteitsontwikkeling nie.

Gesaghebbende ouers beoefen 'n meer demokratiese opvoedingstyl. Hulle is ondersteunend, stel hul standaarde, heg waarde aan selfbeheer en voorsien

verduidelikings aan kinders vir die reëls wat toegepas word. Hulle glo dat beide kinders en ouers regte het, maar dat die ouer die finale seggenskap het in besluitneming (Dacey & Kenny, 1997:218). Adolescente van gesaghebbende ouers is in staat om hul eie besluite en planne te formuleer. Hierdie adolescent neem besluite en maak planne wat meer aanvaarbaar vir hul ouers is (Noller & Callan, 1991:17). Die demokratiese ouer laat die adolescent toe en moedig hom aan om sy mening te lug en sake met hulle te bespreek. Identiteitsverwerping van adolescent hou blykbaar met die demokratiese opvoedingstyl van die ouers verband (Enright, Lapsley, Divas & Fehr, 1980:529-545). Dié opvoedingstyl is die mees waarskynlike fasiliteerder van individuasie en identiteitsontwikkeling.

Permissiewe ouers het min of selfs geen beheer oor hul kinders nie en beskik oor beperkte metodes van dissipline. Hulle gee gewoonlik hul kinders te veel outonomie. Permissief-toegeeflike ouers is responsief, maar nie veeleisend nie en glo dat kinders baie vryheid moet geniet, maar nie beheer moet word deur volwassenes nie. Permissief-onverskillige ouers openbaar geensins verantwoordbaarheid of veeleisendheid nie. Ouers wat permissief optree laat besluitneming aan die adolescent oor en speel self feitlik geen rol nie (Dacey & Kenny, 1997:218). Dié opvoedingstyl skep nie die nodige sekuriteitsbasis vir positiewe identiteitsontwikkeling nie en lei dikwels tot identiteitsdiffusie.

2.6.1.2 Ouer-adolescent-verhouding

Verskeie navorsers het die tradisionele siening uitgedaag dat die ouer-adolescent-verhouding noodwendig stormagtig van aard is, met nuwe modelle wat die dinamika van die ouer-adolescent-verhouding verklaar.

Die model van ouer-adolescent-verhoudings wat toenemend aandag geniet, is die interafhanklikheidsteorie (Grotevant & Cooper, 1986:82-100). Volgens dié teorie is die verhouding tussen ouer en kind gedurig besig om te verander. Gesonde outonomie word bevorder deur positiewe en ondersteunende ouer-verhoudings. Ondersteunende ouer-verhoudings maak voorsiening vir die uitdrukking van beide positiewe en negatiewe gevoelens wat sosiale vaardigheid en verantwoordelike outonomie kweek. Lamborn en Steinberg (1993:483-499)

het bevind dat adolessente se strewe na outonomie beter bereik word binne gesinsomgewings wat gelyktydig ondersteuning bied en ook adolessente toelaat om emosionele onafhanklikheid te verkry. Alhoewel adolessente wat emosioneel afhanklik van hulle ouers bly goed oor hulself voel, word bevind dat hulle minder vaardighede ontwikkel, minder selfvertroue ontwikkeling en akademies swakker presteer as adolessente wat emosionele onafhanklikheid ervaar het.

Die gehegtheidsteorie van Ainsworth (1973) en Bowlby (1969) het ook 'n beter begrip van die rol van ouerlike gedrag in kinder- en adolessente ontwikkeling meegebring. Volgens die gehegtheidsteorie bied 'n vertrouensverhouding met die ouer of versorger vir die kind gevoelens van sekuriteit en selfvertroue. Ouers wat sensitief en warm is, uitreik na hul kinders en hulle ondersteun in onafhanklikheid help hulle om sekuriteit in gehegtheidsverhoudings te ontwikkel. Kenny en Donaldson (1991:479-486) het bevind dat adolessente met sekuriteit in ouerlike gehegtheid 'n hoër selfagting het en sosiaal meer vaardig is as adolessente met verhoudings wat nie vir hulle sekuriteit skep nie. Sekuriteit in ouerlike gehegtheid mag bydra tot positiewe sienings van die self en verlaag vlakke van depressiewe simptome by adolessente. Ouer-adolessent-verhoudings wat gekenmerk word deur beide outonomie en ondersteuning word as bevorderlik vir adolessente ontwikkeling beskou.

2.6.1.3 Die emansipasieproses

Adolessensie kan 'n problematiese tyd vir beide generasies wees as gevolg van dié komplekse ontwikkelingstaak wat ouers en adolessente moet verwerf. Emansipasie is die proses waartydens die oorgang van kinderlike afhanklikheid van ouers tot relatief onafhanklike outonomie plaasvind. Adolessente emansipeer van die bande van affeksie en afhanklikheid wat hulle verbind het met die ouers tot die vestiging van volwassenheid as ouers. Dié proses word soms deur ouers en adolessente as 'n pynlike en traumatiese belewenis ervaar (Peterson, 1996:418-421). Volgens Noller en Callan (1991:4) word emansipasie van ouers gekompliseer deur die verhoogde behoefte aan hoër onderwys, die tekort aan werkseleenthede, verhoogde vlakke van

gesinsverbrokkeling en die geneigdheid van adolessente om via die portuurgroep na 'n ander (soms minder ideale) huislike situasie uit te beweeg.

Die proses van individuasie in die konteks van die gesin verwys na die proses waar die psigologiese afstand tussen kinders en hulle ouers vergroot. Individasie word gesien as 'n intern-psigologiese en 'n ekstern-fisiese distansiëring van die individu van sy ouers. Die individuasieproses begin reeds in die vroeë kinderjare en word gekenmerk deur 'n hoë graad van verbintenis tot die gesin en 'n lae graad van skeiding.

Volgens Josselson (in Sabatelli & Mazor, 1985:619-632) hou die individuasieproses verband met outonomie wat vereis word vir die bemeestering van die identiteitstake. Individasie hou dus direk verband met die proses van identiteitsontwikkeling, en word beïnvloed deur die kwaliteite en aard van die ouer-kind-verhouding.

Die sentrale eienskap van die gesinsisteen wat die individuasieproses beïnvloed is die sisteem se vlak van differensiasie. Differensiasie verwys na die maniere waarvolgens psigologiese afstand tussen individue behou word en sisteemaanpassings gemaak word. Differensiasie moedig 'n patroon van gesinskohesie en aanpasbaarheid aan. Dié patroon het 'n invloed op die manier hoe die persoonlike ontwikkeling van die adolessent vorder en hoe die sisteem self by die individu se ontwikkeling aanpas. Swak gedifferensieerde gesinne reguleer interpersoonlike afstande op so 'n wyse dat die psigologiese skeiding en outonomie van gesinslede selfs geblokkeer word. Vir goed gedifferensieerde gesinsisteme is dit moontlik om aan te pas by die psigologiese afstand. Die proses van individuasie en die noodigheid vir die gesinsisteen om die veranderinge te akkommodeer speel aldus 'n belangrike rol in die vorming van 'n identiteit (Sabatelli & Mazor, 1985:619-632).

2.6.2 Identiteitsontwikkeling in kulturele konteks

Identiteitsvorming word beïnvloed deur die breër kulturele konteks waarin dit plaasvind. Sigelman (1999:284) noem dat dit van toepassing op die

geïndustrialiseerde Westerse gemeenskappe in die 20ste eeu is dat adolessente 'n persoonlike identiteit moet verwerf nadat vele opsies eksploreer is. Sigelman (1999:284) verwys na adolessente in baie tradisionele gemeenskappe waar die adolessente volwasse rolle moet aanneem omdat dit van hulle verwag word, sonder enige eksperimentering of selfondersoek. Vir baie van hierdie adolessente word identiteitsvooruitbeslissing moontlik die aanpassingsroete tot volwassenheid.

Wearing (in Noller & Callan, 1991:15) noem dat die identiteit van werkersklasmans moontlik nie gesentreer word op 'n beroep nie, maar eerder op die soeke na 'n lewensmaat en om in sport te presteer. Die situasie van hoë werkloosheid plaas die klem op werk as 'n belangrike aspek van die identiteit wat teenproduktief vir baie jongmense kan wees.

2.7 DIE GESINSKONTEKS

2.7.1 Inleiding

Die gesinskonteks is deurslaggewend vir die ontwikkeling van die individu en dui die dinamiese verhouding tussen individue en hul gesinsisteem aan. Volgens die algemene sisteemteorie sal verandering in die individu of die gesinsisteem verandering in die verskillende sisteme teweegbring. Duvall (1977:110-113) verdeel die gesinslewensiklus in agt onderskeibare stadiums, en vir die doel van hierdie studie sal slegs die stadium van die gesin met die adolessent bespreek word.

2.7.2 Die gesin met die adolessent

Die gesinseenheid wat jong kinders beskerm en versorg het, verander na 'n eenheid wat die adolessent moet voorberei vir die wêreld van volwasse verantwoordelikhede en verbintenisse. Die gesin ervaar diepliggende veranderinge. Die adolessent se liggaamlike, seksuele, kognitiewe en identiteitsontwikkeling stel nuwe uitdagings aan ouerskap (Carter & McGoldrick, 1989:255). Volgens Jaffe (1998:219) funksioneer adolessente beter in

omgewings wat hul ontwikkelingsbehoefte, insluitend hul begeerte vir groter deelname in besluitneming, behoefte aan emosionele ondersteuning en begrip, en hul selfbewustheid, in ag neem.

Die adolessent se ontwikkelingstake begin met die versnelde fisieke groei en seksuele rypwording gedurende puberteit. Die vestiging van outonomie van die gesin word gedurende adolessensie bevorder. Veranderde en soms konflikterende sosiale verwagtinge word deur die gesin, skool, vriende en die media voorgeskryf. Adolessente moet meer verantwoordelikheid neem vir hulle eie besluite en nog steeds die sekuriteit van ouerleiding ervaar om outonomie te vestig (Carter & McGoldrick, 1989:262-263).

Die strewe om 'n duidelike en positiewe selfbeeld te vorm kan stagnering in die gesin teweegbring. In hul poging om 'n selfidentiteit te vestig verskil adolessente met hul ouers se idees, oortuigings en waardes. Dié verskille neig om konflik te skep en lei dikwels tot twis oor reëls, rolle en verhoudings. Vrese vir konflik kan die adolessent inhibeer om vrae te vra of idees te deel, en dit skep dikwels afstand en gebrek aan vertrouwe (Noller & Callan, 1991:48-49).

Geslag vorm 'n integrale aspek van selfidentiteit. Gedurende adolessensie het dieselfde geslag kind-ouer-verhoudings 'n groot effek op die proses van geslagsidentifikasie. Adolessente se siening van wie hulle is hou verband met hul gevoelens oor manwees of vrouwees. In hul poging om positiewe rolmodelle te voorsien neig ouers om ideale oor geslagsrolle vir hul adolessente aan te leer, eerder as om aan hul adolessente die waarde van hul eie ervaring te leer. In die adolessent se strewe na ideale beleef hulle dikwels dat die ouers oorkrities is en hulle advies verwerp.

Ouers van adolessente nader gewoonlik die middeljare of het dit alreeds bereik. Vir die ouers is die middeljare gewoonlik 'n tyd van normale lewenstres en die veranderinge in die kinders se lewens kan die middeljaretydperk vir die ouers bemoeilik (Jaffe, 1998:219). Ouers beleef self 'n middeljarekrisis wat gewoonlik geassosieer word met negatiewe gevoelens soos depressie, 'n gevoel dat jou loopbaan deur jonger persone bedreig word, ontevredenheid met die lewe of die

behoefte om te presteer voordat dit te laat is. Sommige ouers interpreteer hul kinders se toenemende outonomie as ongehoorsaamheid of as 'n tekort aan respek vir ouerlike gesag. Ouers wat verstaan en besef waardeur hulle gaan gedurende die middeljare is beter in staat om hul adolessente se behoeftes en uitdagings te verstaan (Jaffe, 1988:219).

Dit is vir adolessente nodig om die huis te verlaat om meer selfonderhoudend en onafhanklik te word. Outonomie beteken nie emosionele losmaking van die ouers nie, maar dat die individu nie langer psigologies afhanklik van die ouers is nie en self besluite moet neem (Carter & McGoldrick, 1989:262). Daar is bevind dat adolessente meer geneig is om te beweeg tot outonomie in gesinne waar hulle aangemoedig word om deel te neem aan besluitneming, terwyl adolessente wat in gesinne grootword waar deelname aan besluitneming en selfregulering beperk is, geneig is om meer afhanklik en minder selfversekerd te wees (Newman & Newman, 1995:471-472).

In die lig van bogenoemde is ouers se primêre taak in hierdie fase om 'n balans tussen geborgenheid en die toelaat van outonomie te verkry. Indien ouers die fase moeilik hanteer beleef hulle dikwels waardeloosheid veral as adolessente kinders die huis verlaat.

Die gesin kan gelyktydig in verskillende stadiums wees, veral as die kinders se ouderdomme baie van mekaar verskil. Dit is dikwels 'n kombinasie van verskeie faktore wat die gesin in staat stel om deur al hierdie fases 'n hegte eenheid te bly en op mekaar se belange ingestel is te wees.

2.8 DIE GESIN AS SISTEEM

2.8.1 Inleiding

Noller en Fitzpatrick (1993:39-43) definieer 'n sisteem as enige entiteit, konseptueel of fisies, wat interafhanklike gedeeltes bevat. Elk van die interafhanklike gedeeltes affekteer en word geaffekteer deur elke ander gedeelte, wat weer bydra tot die funksionering van die geheel. Die vereiste om

as 'n sisteem gedefinieer te word is wanneer 'n reeks elemente verwant is tot ander elemente op wyses wat vir die gesin verstaanbaar is. Individuele gesinslede vorm deel van die elemente wat die gesinsisteem vorm (Noller & Fitzpatrick, 1993:39-43).

Vanuit 'n sisteemteoretiese perspektief word die gesin nie gesien as 'n versameling van individue nie, maar as "a dynamic whole composed of constantly shifting interrelationships, but still bounded, and rule-governed Sieburg (in Noller en Fitzpatrick, 1993:39-43). Okun en Rappaport (1980:7) definieer die gesinsisteem as 'n "dynamic order of people (along with their intellectual, emotional, and behavioural processes) standing in mutual interaction." Elke individu en elke verhouding binne die gesin affekteer elke ander individu en verhouding deur wederkerige invloed.

Sisteemteorie verduidelik die komplekse netwerk van interaksieprosesse binne die gesin sodat die funksionering van die gesin verstaan kan word. Veranderinge in die gesin en in enige individu of verhouding binne die gesin affekteer die dinamika van die geheel.

2.8.2 Subsisteme

Vanuit 'n sistemiese benadering word die gesin as 'n interaksionele sisteem met onderskeibare subsisteme gesien. Die gesinsisteem differensieer deurdat subsisteme hul funksies uitvoer. Elke gesinsisteem kan in subsisteme verdeel word. Subsisteme kan deur generasie, geslag en belangstelling gevorm word, of deur funksies wat in die gesin verrig word, byvoorbeeld man en vrou, moeder en kind (Minuchin, 1974:54). Volgens Berg-Cross (1988:40) het beide die gesin en die subsisteme implisiete reëls of grense wat bepaal wie deel kan wees van die subsisteem en hoe die persone binne die subsisteem behoort te reageer.

Die egpaar-subsisteem het spesifieke take of funksies wat belangrik is vir effektiewe funksionering. Die vaardighede wat nodig is vir die implementering van die take vereis komplementariteit en wedersydse akkommodasie. Die egpaar moet patrone ontwikkel waar elke maat die ander se funksionering in

ander areas ondersteun (Minuchin, 1974:56). Dit is die egpaar-subsisteem wat vir die kind patrone van interaksie vir die uitdrukking van affeksie leer en hoe stres en konflik hanteer behoort te word. Hierdie model van die egpaar-subsisteem (man-vrou-verhouding) word deel van die kind se interne skema vir latere eksplorasië in intieme verhoudings (Minuchin, 1985:298).

Die ouer-subsisteem vereis dat ouers die vermoë moet toon om te versorg, leiding te bied en beheer uit te oefen. Die ouer-subsisteem moet aanpas by die faktore wat 'n invloed op die sosialisering van die kind sal uitoefen. Effektiewe gesinsfunksionering vereis dat ouers en kinders die uitvoering van gesag as 'n belangrike aspek van die ouer-subsisteem aanvaar (Minuchin, 1974:58).

In die ouer-kind-sisteem handhaaf individuele ouers en kinders dikwels unieke onderlinge verhoudings wat in onderskeibare sub sisteme manifesteer. Die gesin wat positief funksioneer maak normaalweg maklik voorsiening vir unieke onderliggende verhoudings tussen ouer en kinders.

In die kinder-subsisteem dien die broers en susters as die eerste portuurgroep vir die kind en speel veral 'n belangrike rol in hul sosiale en kognitiewe ontwikkeling. Dié subsisteem kan 'n baie belangrike funksie vervul, veral ten opsigte van die belewing van emosionele sekuriteit waar die ouerlike subsisteem nie effektief funksioneer nie.

2.8.3 Subsistemiese grense

Volgens Minuchin (1974:54) moet die grense vir sub sisteme duidelik wees vir doeltreffende gesinsfunksionering. Die grense moet goed gedefinieer word om die lede van die subsisteem toe te laat om hul funksie te verrig sonder enige inmenging, maar kontak tussen die lede van die subsisteem moet toegelaat word. Die funksie van grense is om die differensiasie van die sisteem te beskerm. Duidelike grense beskerm die differensiasie van die onderskeie sub sisteme. Effektiewe gesinsfunksionering vereis egter ook deurdringbaarheid van grense, want dit verseker effektiewe interaksie tussen sub sisteme en tussen alle gesinslede. Duidelike generasionele grense – waar daar 'n duidelike

onderskeid tussen status, mag en die funksie van ouers en kinders is, bevorder gesonde ontwikkeling by adolessente (Minuchin, 1974:54).

In gesinne met rigiede grense is die grense tussen sub sisteme ondeurdringbaar. Die rigiede gesinsgrense maak dit moeilik vir kinders om tot volwassenheid te beweeg aangesien hulle nie maklik in die volwasse sub sisteem toegelaat word nie (Berg-Cross, 1988:40). Rigiede grense impliseer onbetrokkenheid (“disengagement”), en individualiteit word oorbeklemtoon ten koste van emosionele binding. Die gesinslede ervaar groter individuele outonomie, maar minder wedersydse belangstelling en ondersteuning.

In die geval van diffuse grense is daar geen duidelike generasionele hiërargie nie. Diffuse grense word deur oorbetrokkenheid (“enmeshment”) gekenmerk. In gesinne met diffuse grense is die grense tussen die sub sisteme vaag of totaal afwesig. Emosionele binding tussen gesinslede word oorbeklemtoon ten koste van individualiteit. Minder individuele selfstandigheid, maar oormatige steun, belangstelling en betrokkenheid word ervaar. Beide diffuse en rigiede grense beperk die sosiale en psigologiese ontwikkeling van elke gesinslid (Berg-Cross, 1988:40).

2.9 DIMENSIES VAN GESINSFUNKSIONERING

2.9.1 Inleiding

Volgens Roelofse en Middleton (1985) blyk dit dat sekere dimensies van gesinsfunksionering uitgesonder kan word as van primêre belang vir die ontwikkeling van die adolessent. Die ses verskillende dimensies soos van toepassing op funksionele gesinne kan soos volg beskryf word:

2.9.2 Struktuur

Funksionele gesinne word gekenmerk deur ‘n gesinstruktuur met duidelike en deurdringbare grense rondom individuele lede en binne die ouerlike sub sisteem. Minuchin (1974:51) definieer gesinstruktuur as “...the invisible set of functional

demands that organizes the ways in which family members interact.” Twee tipes organisatoriese strukture word onderskei op grond van die transaksionele patrone wat in die gesin in stand gehou word. Die idiosinkratiese organisatoriese struktuur is gebaseer op die wedersydse verwagtinge van spesifieke gesinslede. Die verwagtinge is oor die jare opgebou en verteenwoordig die akkommodasie van gesinslede met mekaar. Die generiese organisatoriese struktuur sluit in die komplementerende funksies in die gesin en die magshiërargie wat uitgeoefen word. Die komplementerende funksies verwys na die interafhanklikheid en wederkerigheid wat die gesinslede teenoor mekaar aanneem. Die magshiërargie verwys na die verantwoordelikhede wat volgens die graad van outoriteit en mag binne die gesin uitgeleef word. Ongeag die tipe gesinstruktuur is dit belangrik dat die gesinstruktuur in staat moet wees om aan te pas wanneer omstandighede verander (Minuchin, 1974:52).

Interpersoonlike grense definieer en onderskei gesinslede en bevorder individuele identiteit en outonome funksionering. Goed funksionerende gesinne neig om duidelike grense tussen lede te behou en lede neem verantwoordelikheid vir hul eie standpunte, gevoelens en aksies. Grense word gevestig deur ouers wat hul leierskap en outoriteit wil versterk om sodoende sake soos dissipline en versorging effektief te hanteer. Volgens Epstein, Bishop, Ryan, Miller en Keitnor (1993:138-158) is sterk leierskap deurslaggewend vir die versorging, beskerming en voorligting van kinders en ander gesinslede, veral in tye van nood. In gesonde gesinne is leierskap duidelik en ouers misbruik nie hul outoriteit en verantwoordelikhede nie.

In gesinsisteme word soms onderlinge alliansies en koalisië gevorm wat die funksionering van die sisteem beïnvloed. 'n Koalisië bestaan wanneer twee of meer gesinslede saam groepeer teen 'n ander gesinslid of gesinslede. 'n Koalisië kan beide normale en patologiese vorme aanneem, soos wanneer moeder en kind saamstaan vir ondersteuning teen die vader. Substisteme in die gesin ontwikkel tot alliansies wat kommunikasie en gevoelens van aanvaarding fasiliteer. Volgens Barker (1981:70) is 'n alliansie "...the joining together of two or more family members without the regard to anyone else". Gilbert, Christensen en Margolin (1984:83) het bevind "... to the extent that the marital alliance is

weak, the family no longer has its most experienced, knowledgeable, and resourceful subsystems fully contributing to regulatory matters (e.g. childrearing, household tasks, financial responsibilities) and adaptive needs (e.g. problem solving, conflict resolution).” Ouers en veral die huwelik speel ‘n belangrike rol om ‘n gesonde basis vir gesonde gesinsfunksionering daar te stel.

2.9.3 Affek

Die uitdrukking van ‘n wye verskeidenheid emosies en die aard van emosionele interaksie word as belangrik in die gesinsisteem beskou. Epstein e.a. (1993:154) het bevind dat die emosionele gesondheid van kinders in ‘n gesin geaffekteer word deur die emosionele verhouding tussen hul ouers.

In goed funksionerende gesinne word lede toegelaat om ‘n wye reeks gevoelens uit te druk. ‘n Klimaat van wedersydse vertroue moedig aan en versterk die ope, eerlike deel van emosies in die gesin. In swak funksionerende gesinne word ‘n klimaat van vrees en wantroue geskep deur volgehoue kritiek, blaam en “scapegoating”. Emosionele uitdrukking word gevolglik reaktief, aanvallend en krities (Walsh, 1998:110).

Die uitdrukking van gevoelens hang van verskillende eienskappe af. Die mate waarin gesinslede toegelaat word en aangemoedig word om duidelik hulle eie gedagtes en gevoelens uit te druk, hang af van die aard van die grense binne die gesinsisteem. Die duidelike uitdrukking van gevoelens is gebaseer op die gesin se vermoë om ‘n veilige omgewing te skep om gedagtes en gevoelens uit te druk. Die mate waarin die gesin ambivalente gevoelens hanteer en oplos is aanduidings van die vaardigheid wat die gesin ontwikkel het om uitdrukking aan gevoelens te gee (Beavers & Hampson, 1990:22).

Volgens Rotenberg (1995:148) beïnvloed gesinsinteraksie die mate waarin kinders openlik hul emosies sal uitdruk. Kinders wat deur hul ouers verkleineer, geïgnoreer of gestraf word omdat hulle hul negatiewe emosies uitdruk, sal later neig om negatiewe gevoelens weg te steek en minder geleenthede te gebruik om konstruktief daarmee om te gaan. Die ouers se sosialiseringpraktjke word

geassosieer met die mate waarin kinders emosionele reaksies gaan openbaar. In die algemeen openbaar kinders empatie en simpatie indien hul ouers ook hul gevoelens in die huis openbaar.

Beaver en Hampson (1993:24) beskou vertroue as essensieel vir ope kommunikasie, wedersydse begrip en probleemoplossing. Verhoudinge word versterk deur aksies wat lei tot vertroue en wat gebaseer is op elke gesinslid se welstand en vooruitgang. Belangstelling in mekaar se welstand is belangrik om nabyheid en samewerking te bereik. Veral in tye van nood kan gesinslede tot mekaar keer as gevolg van die band van vertroue wat bestaan.

2.9.4 Kommunikasie

Kommunikasie word as 'n deurslaggewende aspek van die gesinslewe beskou, wat die kwaliteit van die verhouding tussen die ouers en die gesonde funksionering van die individuele gesinslede sowel as die gesin as geheel affekteer. Ondersteunende kommunikasie in die gesin moedig die ontwikkeling van meer positiewe identiteite en hoër vlakke van sosiale vaardighede aan.

Effektiewe kommunikasie behels duidelike, eerlike en direkte kommunikasiepatrone tussen die gesinslede. Elkeen behoort oor die vrymoedigheid te beskik om openlik oor hul behoeftes, emosies en probleme te gesels. Positiewe terugvoer vind plaas tussen die gesinslede, maar daar is ook die geleentheid om van mekaar te verskil (Barker, 1981:72). Volgens Walsh (1998:106) het kommunikasie twee funksies, naamlik 'n inhoudsaspek – die oordrag van feitelike inligting, opinies en gevoelens, en tweedens 'n verhoudingsaspek, wat die aard van die verhouding definieer.

Verskeie studies het bevind dat kommunikasieduidelikheid essensieel is vir effektiewe gesinsfunksionering (Beavers & Hampson, 1993; Epstein e.a., 1993; Olson, 1993). Wanneer kommunikasie vaag of verwarrend is, skep dit verwarring en misverstande en gesinslede reageer dan volgens foutiewe aannames. Dubbelsinnige boodskappe oor rolverwagtinge en grense kan die bemeestering van uitdagende situasies in die gesin blokkeer. Kommunikasie-onduidelikheid

kan ook fisieke en psigiese siektetoestande affekteer deur die vermeerdering van angst en verwarring wat geskep word (Walsh, 1998:108).

Effektiewe probleemoplossingsprosesse is deurslaggewend vir gesinsfunksionering, veral in situasies waar skielike krisisse of aanhoudende uitdagings voorkom (Beavers & Hampson, 1993:189). Gesinne benodig die ontwikkeling van effektiewe strategieë om normale probleme in die daaglikse lewe sowel as krisisse te kan hanteer. Goed funksionerende gesinne hanteer die oplossing van probleme effektief deurdat kommunikasie, besluitneming en aksie glad verloop. Volgens Beavers en Hampson (1993:20) het gesinstudies bevind dat onderhandelingsprosesse belangrik is vir effektiewe gesinsfunksionering. Onderhandeling behels die uitlig van en aanvaarding van verskille en die ingesteldheid om gedeelde doelwitte te bereik. Onderhandeling volg nie noodwendig 'n maklike roete nie, maar dit vereis gemaklikheid teenoor mekaar en vaardigheid in ope kommunikasie en konflikresolusie om dit te bespoedig (Walsh, 1998:119).

Olson (1993:108) beskou kommunikasie as die fasiliteringsdimensie van gesinsfunksionering, aangesien dit die basis vorm vir die funksionering van al die ander dimensies. Ouer-adolescent-kommunikasie word geaffekteer deur faktore soos die geslag van ouer en adolescent, ouderdom, sosiale klas, etniese agtergrond en godsdiens. Volgens Olson (1993:108) is gesinne met beter ouer-adolescent-kommunikasie meer geheg aan mekaar en meer liefdevol. Hulle het 'n meer aanpasbare benadering tot die oplossing van gesinsprobleme as gesinne waar ouer-adolescent-kommunikasie swak is.

2.9.5 Gedragsbeheer

Ouers lê die grondslag veral vir die strukturele funksionering van die gesin, rolle en reëls wat opgestel word vir die belewing van gesonde gesinslewe. Dit vereis sterk leierskap wat deurslaggewend vir die versorging, beskerming en leiding van kinders en gesinslede is. Soos reeds bespreek speel Baumrind se model van ouerskapstyle, naamlik die outoritêre, permissiewe en gesaghebbende

(demokratiese) styl 'n belangrike rol in die gedragsbeheer van adolessente in die gesin.

Gedragsbeheer word gedefinieer as die patroon wat die gesin aanvaar vir die hantering van gedrag in drie areas, naamlik in fisies gevaarlike situasies, situasies wat die ontmoeting en uitdrukking van psigobiologiese behoeftes behels, en situasies wat interpersoonlike sosialiseringsgedrag met gesinslede en met mense buite die gesin betrek (Epstein e.a., 1990:152).

Vier style van gedragsbeheer word in terme van die toepassing van standarde en vryheid van denke klassifiseer. Standaarde verwys na die reëls wat deur die ouers opgestel is om gedrag in die gesin te beheer. Vryheid van denke verwys na die vryheid en ruimte wat toegelaat word vir gedrag in die gesin (Epstein e.a., 1990:152).

Rigiede gedragsbeheer verwys na standarde wat eng is en waar daar minimale onderhandeling is oor situasies wat plaasvind. Rigiede gedragsbeheer neig om minder funksioneel te wees.

Buigsame gedragsbeheer verwys na standarde wat redelik is en waar daar geleentheid is vir onderhandeling en verandering, afhangend van die konteks waarin die gedrag plaasvind. Volgens Walsh (1998:92) kom buigsame gedragsbeheer meer voor in middelklas gesinne waar dit as die meer effektiewe styl beskou word. Standaarde in die gesin met buigsame gedragsbeheer is redelik, met die geleentheid vir onderhandeling en verandering. Ouers is duidelik oor watter gedrag onaanvaarbaar is en tree in wanneer oortredings plaasvind. Toegewings word wel gemaak wanneer die situasie dit vereis, maar konsekwente verwagtinge word nog steeds behou.

Laissez-faire gedragsbeheer verwys na situasies waar geen standarde voorgehou word nie en waar totale vryheid van denke, ongeag die konteks, toegelaat word. Laissez-faire gedragsbeheer word beskou as 'n minder effektiewe styl van gedragsbeheer.

Chaotiese gedragsbeheer verwys na die onvoorspelbare en willekeurige wisseling tussen style van gedragsbeheer wat plaasvind sodat die gesinslede nie weet watter standaard op sekere tye van toepassing is nie en in watter mate onderhandeling moontlik is nie. Chaotiese gedragsbeheer kom meer disfunksioneel voor in die gesin waar goeie en gesonde verhoudings gevorm behoort te word. Kinders word byvoorbeeld toegelaat om gedrag te openbaar sonder enige reëls of beperkinge en ouers tree dan rigied en bestraffend op. Sodoende raak kinders onseker oor watter standaard op spesifieke tye van toepassing is.

'n Demokratiese en duidelik gedefinieerde patroon van gedragsbeheer beteken dat toenemende onafhanklikheid van die gesin bevorder word en deelname in besluitneming toegelaat word. Ontoepaslike gedragskontrole verwys na ouers wat outokraties of permissief-toegeeflik is. Die fokus word geplaas op 'n toenemende onafhanklikheid van die gesin waar die portuurgroep 'n sterker invloed uitoefen op die adolessent.

Ouers benodig effektiewe metodes van gedragsbeheer om gedrag binne grense te behou sodat gesinsinteraksies binne die gesin nie afbrekend raak nie. Dit is belangrik vir ouers om die reëls en standaard wat die gesin opstel te assesser en sodoende te besluit om vryheid toe te laat.

2.9.6 Waarde-oordrag

Die oordrag van etiese standaard en sosiale waardes deur ouers aan hul kinders, met die aanmoediging om eie waardes te ontwikkel, word in funksionele gesinne aangetref.

Morele ontwikkeling verwys na die proses waardeur kinders die beginsels aanleer wat hulle in staat stel om in 'n bepaalde samelewing gedrag as "reg" of "verkeerd" te beoordeel, en om hulle eie gedrag hiervolgens te rig. Die morele opvoeding het dus ten doel om die sosiale orde te handhaaf terwyl die individu die geleentheid kry om optimaal te funksioneer binne sy of haar kultuur of subkultuur (Louw, 1998:376). Volgens Lefrancois (1996:334) behels moraliteit

die interaksies tussen mense en aspekte waar vertroue, etiek, waardes en regte betrokke is. Die waardes en gedrag van ouers word as hoogs instrumenteel beskou in die bepaling van die waardes van die kind. Navorsing het 'n duidelike verband tussen ouerskapstyle en kinders se moraliteit gevind. Die internalisering van morele waardes en reëls word gevestig deur die konsekwente gebruik van dissipline.

Volgens Gilligan (in Lefrancois, 1996:338) is daar wesenlike verskille tussen manlike en vroulike moraliteit. Vroulike moraliteit beweeg van aanvanklike selfsugtigheid tot die herkenning van sosiale verantwoordelikheid. Vrouens se moraliteit gaan dus oor versorging eerder as abstrakte regverdigheid. Mans fokus meer op wet en orde as wat hulle klem lê op die meer persoonlike dimensies van moraliteit.

Baie van die mees fundamentele oortuigings van gesinne is gegrond in godsdienste. "Religions are organized belief systems, including shared and institutionalized moral values, beliefs about God, and involvement in a religious community" (Walsh, 1998:70). Adollesente identifiseer in 'n groter mate met die ouers se houdings, waardes en gedrag wat gebaseer is op hul ouers se godsdienstige oortuigings. Verskeie ander faktore soos skole wat hulle bywoon, die samelewing waarin hulle funksioneer, kulturele ervarings, interaksie met portuurs en sosio-ekonomiese status kan ook die oordrag van waardes beïnvloed.

2.9.7 Eksterne sisteme

Funksionele gesinne word deur duidelike en deurdringbare grense in verhouding tot sisteme wat buite die gesinsisteem lê, gekenmerk.

Grense is interaksionele patrone wat die deelname van gesinne en groter sisteme vereis vir die behoud en bevestiging daarvan. Grense tussen gesinne en groter sisteme monitor die vloeï van beskikbare inligting en fasiliteer toepaslike privaatheid of kan interaksie beperk. Die grense tussen 'n gesin en 'n groter sisteem kan diffuus wees, wat toelaat dat die eksterne sisteem die gesin

negatief affekteer. Sisteime soos die skool, godsdienslike instansies, sportorganisasies, werk, portuurgroep ensovoorts speel 'n belangrike rol in die identiteitsontwikkeling van die adolessent. Rigiede grense in die gesin voorkom soms dat bogenoemde sisteime buite die gesin die nodige bystand of nuwe inligting vir gesinslede kan gee. Rigiede grense kan gekenmerk word deur 'n gesin se volslae weiering van toegang tot ander sisteime, byvoorbeeld in gesinne waar bloedskaande plaasvind (Imber-Black, 1988:69-70). Vir die gesin om te oorleef in 'n snel veranderende samelewing word soepel grense in die gesin benodig vir eksplorasië buite die gesin.

Eksterne sisteime funksioneer ook as fasiliteerder van identiteitsontwikkeling, aangesien die adolessente ook die geleenthede gebruik om te eksplorieer voordat hulle hulself verbind tot 'n spesifieke keuse. Adolessente wend hulle baiekeer tot eksterne sisteime in situasies waar die gesin erg disfunksioneel optree. Die gemeenskap en portuurgroep voorsien egter soms die klimaat waar antisosiale gedrag aangeleer kan word (Dacey en Kenny, 1997:444).

2.10 DIE VERBAND TUSSEN IDENTITEITSONTWIKKELING EN GESINSFUNKSIONERING

Die volgende is 'n bespreking van die verband tussen die dimensies van gesinsfunksionering en die onderskeie statusse van identiteitsontwikkeling.

2.10.1 Identiteitstatus en struktuur

Gesinstruktuur speel 'n wesenlike rol in die identiteitsontwikkeling van adolessente. Struktuur in die gesin impliseer kwaliteite soos gesonde modelle van volwasse gesagsfigure, 'n model van 'n goeie huwelik, die erkenning van privaatheid, die ontwikkeling van toenemende onafhanklikheid van die gesin en respek vir en aanvaarding van individualiteit. Daar word aangeneem dat adolessente van gesinne wat gekenmerk word deur duidelike maar buigsame substemiese grense 'n sosiale konteks sal ervaar wat positiewe identiteitsvorming stimuleer. Dit is in teenstelling met gesinne wat rigiede (geslote) grense of diffuse (verstrengelde) grense het. Perosa, Perosa en Tam

(1996:817-837) het die invloed van gesinstruktuur op die identiteitsontwikkeling van meisies ondersoek en het bevind dat meisies in vooruitbeslissing dikwels uit gesinne kom waar grense tussen ouer en kind onduidelik en diffuus (verstrengel) is. Meisies word ontmoedig om 'n duidelike sin van hulle self te ontwikkel, eerder dat hulle aangemoedig word om praktiese en emosionele ondersteuning van ouers te soek.

Meisies met 'n hegte verhouding met hul ouers mag waardes en houdings ontwikkel wat verbintenis tot 'n identiteit aanmoedig, maar dit waarborg nie 'n verbintenis wat voorafgegaan is deur 'n periode van eksplorاسie nie. Perosa e.a. (1996:817-837) het bevind dat wanneer die ouers en spesifiek die moeder te betrokke en oorbeskermend teenoor die dogter binne die konteks van 'n hegte gesinsomgewing optree, waar verskille nie uitgedruk word nie, neig die dogter om ouerlike waardes en oortuigings na te volg. Die dogter is waarskynlik geneig om in die vooruitbesliste identiteit te beweeg. Fullinwider-Bush en Jacobvitz's (1993:87-103) het ook bevind dat meisies wat hegte verhoudings met hulle moeder het geneig is om in die vooruitbesliste status te wees. Die navorsing van Perosa e.a. (1996:817-837) by dogters dui aan dat duidelike buigsame grense identiteitsverwerwing aanmoedig. Die gesinstruktuur voorsien die buigsamheid vir die bespreking van verskille en die ontwikkeling van outonomie.

Identiteitsvooruitbeslissing word geassosieer met diffuse grense, wat eksplorاسie, ego-ontwikkeling en 'n gevoel van individualiteit en outonomie ontmoedig en afhanklikheid van ouers aanmoedig. Willemsen en Waterman (1991:1203-1212) het gevind dat identiteitsdiffusie geassosieer word met 'n tekort aan gesinsorganisasie en struktuur.

Verskillende veranderinge en uitdagings wat die strukturele dimensie van gesinsfunksionering beïnvloed kan 'n betekenisvolle effek op die adolescent se persepsie van die funksionering van gesinne hê. Die veranderinge wat in verskillende Suid-Afrikaanse gemeenskappe ervaar word, sluit onder andere in veranderinge ten opsigte van ouerlike rolle, verskuiwing van die kerngesin na 'n uitgebreide gesin, 'n toename in die egskeidingsyfer wat bydra tot die

verswakking van volwasse outoriteit, en die vernietiging van die gesinslewe weens faktore soos hoë werkloosheid en huishoudelike geweld.

2.10.2 Identiteitstatus en Affek

In die affektiewe dimensie impliseer funksionele gesinsdinamika kwaliteite soos wedersydse aanvaarding, 'n gevoel van behoort aan, affektiewe uitdrukking en 'n wye reeks vorme van affektiewe interaksie. Hierdie kwaliteite kan 'n aanduiding wees van positiewe binding, wat 'n gevoel van emosionele sekuriteit en vertroue impliseer, wat die adolessent voorsien van die psigologiese sekuriteit wat benodig word vir die proses van eksplorاسie, emansipasie en identiteitsvorming. Positiewe affektiewe verhoudings word meer geassosieer met identiteitsmoratorium en -verwerping, terwyl affektiewe verwerping geassosieer word met identiteitsdiffusie en vooruitbeslissing (Adams, 1985:69-82; Adams en Jones, 1983:249-256). Swak ouer-adolessent-verhoudings, wat gekenmerk word deur swak affeksie, verwerping en swak kommunikasie, kan moontlik nie die emosionele sekuriteit voorsien wat die adolessent benodig om die risiko's betrokke in identiteitsvorming te onderneem nie. Frank, Pirsch en Wright (1990:571-588) het gevind dat outonomie geassosieer word met minder ideologiese en interpersoonlike vooruitbeslissing.

Campbell, Adams en Dobson (1984:509-524) het in hul ondersoek bevind dat hoë vlakke van affeksie met die moeder onder vooruitbesliste adolessente voorkom. Dit kan verband hou met hoë vlakke van onderdanigheid en die vaskleef aan die verwagtinge van die moeder of met swak substemiese differensiasie. Positiewe affektiewe verhoudings impliseer duidelike grense wat die ontwikkeling van die self en individualiteit toelaat omdat die individu "... may lose his or her identity as the self-other boundaries are blurred" (Sabatelli en Mazor, 1985:622).

Veral binne die affektiewe dimensie moet die geslag van die kinders in berekening gebring word as 'n betekenisvolle veranderlike. Volgens Willemsen en Waterman (1991:1203-1212) ondersteun ouers onafhanklikheid meer by seuns as by meisies, terwyl kommunikasie en affektiewe uitdrukking meer

aandag geniet by meisies. Dit kan moontlik die rede wees waarom meisies hul gesinne as meer beperkend beskou en hulle voel dat hulle min ondersteuning van ouers vir hulle onafhanklikheid ontvang. Die uitdrukking van verskillende idees en gevoelens kan bevorderlik wees vir identiteitsvorming.

2.10.3 Identiteitstatus en kommunikasie

Daar word aangeneem dat die kwaliteit van kommunikasie binne die psigososiale omgewing aanduidend kan wees van die kwaliteit van interpersoonlike verhoudings wat bestaan. Effektiewe kommunikasie binne die gesin impliseer ope en duidelike kommunikasie, aktiewe luister en deelnemende probleemoplossing en besluitneming. Hierdie kwaliteite behoort persoonlike uitdrukking en selfeksplorasie te kweek, wat sal bydra tot identiteitsvorming. Volgens Bhushan en Shirali (1993:266-271) word identiteitsvorming negatief geassosieer met kommunikasieprobleme in die gesin.

2.10.4 Identiteitstatus en gedragsbeheer

Positiewe gedragsbeheer word gekenmerk deur eienskappe soos die daargestelling van duidelike beperkinge, 'n toepaslike graad van beheer, die toepassing van selfbeheer en die aanvaarding van ontwikkeling tot volwassenheid.

Ouerskapstyl is 'n aspek van gesinsfunksionering wat direk verbind word met gedragsbeheer en identiteitsvorming. 'n Outokratiese benadering, wat streng beheer uitoefen, het soms 'n negatiewe effek op selfagting en selfvertroue, inhibeer eksplorasie en individuasiëprosesse, en bevorder identiteitsdiffusie en vooruitbeslissing (Adams, 1985:69-82; Adams & Jones, 1983:249-256; Bartle & Sabatelli, 1989:258-265). Vooruitbesliste adolessente fokus soms primêr op die instruksies en verwagtinge van betekenisvolle andere, veral van die ouers.

'n Permissiewe ouerskapstyl voorsien nie die basis van sekuriteit wat benodig word vir positiewe identiteitsvorming nie en baiekeer dra dit by tot vervreemding en identiteitsdiffusie. Diffuse adolessente ervaar betekenisvol meer verwerping

en vervreemding van ouers as adolessente in ander identiteitstatusse en meer spanning in hul verhouding met ouers (Kaplan, 1986; Marcia, 1988).

'n Gesaghebbende (demokratiese) styl voorsien ondersteuning, stimuleer eksplorاسie, bevraagtekening en besluitneming, en laat psigologiese distansiëring en onafhanklikheid toe. Sulke eienskappe is bevorderlik vir identiteitsverwerwing (Noller & Callan, 1991:16; Quintana & Lapsley, 1990:371-385). In hierdie verband het Frank e.a. (1990:571-588) bevind dat laat-adolessente wat meer outonomie van hul ouers ervaar het minder geneig is om vooruitbeslissing in die ideologiese sowel as die interpersoonlike domeine te ontwikkel. Adolessente in identiteitsmoratorium word ook gekenmerk deur positiewe verhoudings met hul ouers. Ten einde effektiewe prosesse van individuاسie en identiteitsvorming te bevorder, word 'n groot uitdaging aan ouers gestel om 'n gesonde balans tussen 'n gevoel van binding/sekuriteit in hul adolessente kinders, en 'n gevoel van individualiteit/outonomie te ontwikkel (Grotevant & Cooper, 1986:82-100).

2.10.5 Identiteitstatus en waarde-oordrag

Die vorming van 'n persoonlike waardesisteem en die aanmoediging van morele gedrag is hoofkomponente van die identiteitsvormingsproses. Verskeie outeurs, insluitend Leiper (1981:4243), Marcia (1986,1988), en Melcher (1986:4332), dui 'n betekenisvolle verhouding tussen morele ontwikkeling en identiteitsontwikkeling aan.

Tradisionele benaderings tot die ontwikkeling van waardes in kinders en adolessente, insluitend modellering, reëls, regulاسies en kultureel-religieuse oortuigings moet vergesel word van die persoonlike eksplorاسie en integrاسie van 'n persoonlike waardesisteem. 'n Gesaghebbende (demokratiese) ouerskapstyl behoort die effektiefste in hierdie verband te wees, aangesien die stimulering van ope kommunikasie, eksplorاسie, bevraagtekening en besluitneming tot morele uitklaring en integrاسie van waardes bydra. Navorsing toon dat identiteitsdiffusie domineer in gesinne waar waardes min aandag verdien (Willemsen & Waterman, 1991:1203-1212).

Die oordrag van waardes het 'n invloed op die kwaliteit van gesinsfunksionering en spesifiek hoe gesinskonflik opgelos en hanteer sal word. Volgens Willemsen en Waterman (1991:1203-1212) skei gesinskonflik gesinslede emosioneel en moreel en veroorsaak dat adolessente nie gesinswaardes internaliseer nie.

Madan-Swain, Brown, Foster, Vega, Byars, Rodenberger, Bell en Lambert (2000:105-115) het in 'n studie met adolessente wat kanker in hul kinderdae oorleef het, bevind dat 'n groot aantal van hulle in die vooruitbesliste identiteitstatus voorkom. Die verbintenis is 'n verlenging van die waardes en verwagtinge van betekenisvolle volwassenes wat geïnternaliseer is in hulle lewens en hulle is meer huiwerig om alternatiewe waardesisteme te eksploreer. Die aanvaarding van ander sienings (vooruitbesliste status) dien as 'n beskermende funksie om hierdie adolessente te help om die spanning van die kankerervaring, en gepaardgaande mediese en psigologiese probleme te hanteer.

2.10.6 Identiteitstatus en eksterne sisteme

Funksionele gesinsdinamika impliseer dat duidelike, maar deurdringbare eksterne grense die vermoë van die gesin bevorder om met eksterne sisteme om te gaan en om op 'n positiewe en konstruktiewe manier deel te neem aan die gemeenskapslewe. Willemsen en Waterman (1991:1203-1212) het gevind dat identiteitsverwerwing in die ideologiese en interpersoonlike domeine by vrouens geassosieer word met gesinne wat groei in die intellektueel-kulturele sfeer stimuleer. By mans word lae stimulasie van ontwikkeling in die intellektueel-kulturele sfeer geassosieer met diffusie in die ideologiese domein.

'n Ander dimensie van interaksie met eksterne sisteme is die ontwikkeling van interpersoonlike verhoudings wat verby gesinsgrense beweeg. Adolessente wat 'n tekort aan sekuriteit binne die gesin ervaar kort die selfvertroue wat nodig is vir effektiewe sosiale eksplorاسie. Sulke adolessente is gevolglik beperk in hul vermoë om intieme sosiale verhoudings te ontwikkel (Campbell e.a., 1984:509-524).

2.11 SAMEVATTING

Soos vroeër genoem vind identiteitsvorming grootliks in samehang met die fisieke, seksuele, sosiale en morele ontwikkeling plaas. Die adolessent se identiteitsontwikkeling vind ook nie geïsoleerd plaas nie. Die literatuurstudie het klem gelê op die rol wat die gesinsisteem speel in die ontwikkeling van 'n eie identiteit. Faktore soos ouerskapstyle, adolessent-ouer-verhouding, die strewe na outonomie en die individuasiëproses, en interaksies met die wyer sosiale konteks is ondersoek. Die invloed van die gesinsdinamika op die identiteitsontwikkeling behoort vele implikasies in te hou vir die opvoedkundig-sielkundige veld. Die bevindinge van verskeie navorsing wat onderneem is het die verband wat bestaan tussen die verskillende dimensies van gesinsfunksionering en identiteitsontwikkeling aangetoon. Binne die Suid-Afrikaanse konteks bestaan die behoefte om die verband tussen sekere dimensies van gesinsfunksionering en identiteitsvorming te verbreed.

HOOFSTUK 3

EMPIRIESE ONDERSOEK

3.1 INLEIDING

Die afgelope veertig jaar is verskillende identiteitsmeetinstrumente ontwikkel. Erikson (1968) se psigososiale teorie het vele navorsing in menslike ontwikkeling laat ontstaan, met die fokus wat hoofsaaklik gerig was op die vyfde stadium van Erikson se agt psigososiale stadia van menslike ontwikkeling, naamlik identiteitsvorming.

Hierdie ondersoek is deur middel van 'n literatuurverkenning en empiriese ondersoek geloods. Daar is van twee vraelyste gebruik gemaak, naamlik die Objective Measure of Ego Identity Status (EOM-EIS-2), en die Vraelys vir Gesinsfunksionering gedurende Adolessensie (VGFA). Hierdie ondersoek is ontwerp om die verband tussen identiteitsontwikkeling en die adolessente se persepsies van gesinsfunksionering te ondersoek.

3.2 DOELSTELLING EN HIPOTESEFORMULERING

Die doel van die studie was om die verband tussen adolessente se persepsies van spesifieke dimensies van hul gesinsfunksionering en hul identiteitsvorming te ondersoek. Huistaal (as 'n kulturele veranderlike) en geslag is as onafhanklike veranderlikes in dié verband ondersoek. Die volgende hipoteses is gevolglik geformuleer :

Hipotese 1:

Daar is 'n positiewe verband tussen adolessente se persepsies van spesifieke dimensies van hul gesinsfunksionering en hul identiteitsvorming.

Hipotese 2:

Geslag het 'n effek op die verband tussen adolessente se persepsies van hul gesinsfunksionering en hul identiteitsvorming.

Hipotese 3:

Huistaal het 'n effek op die verband tussen adolessente se persepsies van hul gesinsfunksionering en hul identiteitsvorming.

3.3 NAVORSINGSONTWERP

'n Empiriese studie is onderneem waarin primêre data gebruik word. 'n Relasionele ontwerp word gebruik omdat die ondersoek primêr gaan oor die ondersoek van die verband tussen twee veranderlikes. In die empiriese ondersoek word van numeriese data gebruik gemaak.

3.4 NAVORSINGSMETODE

3.4.1 Die ondersoekgroep

Vir die doel van die studie is daar besluit om gebruik te maak van laat-adolessente wat leerders in Graad 12 in die Wes-Kaapse Onderwysdepartement is. Vir die doel van die ondersoek is 'n gestratifiseerde bundelsteekproef gebruik. "Cluster sampling is sampling in which groups, not individuals, are randomly selected." (Gay, 1987:231). Die navorsingsgroep het bestaan uit die graad 12-leerders van drie sekondêre skole binne Kring 1 in die Bellville-streek in Kaapstad. Hierdie drie skole het tradisioneel deel gevorm van die voormalige Departement van Onderwys (Huis van Verteenwoordigers). Die deelnemers is afkomstig van lae tot meer invloedryke sosio-ekonomiese omgewings.

Die steekproef het bestaan uit 243 leerders van die drie skole. Met die afneem van die vraelyste by die skole het nie al die respondente opgedaag nie weens die ontwrigting deur vandalisme wat dit by die een skool onmoontlik gemaak het om al die Graad 12-leerders te betrek. Die vraelyste wat verkeerd en onvolledig ingevul was, is nie ingesluit nie. Die persentasie swart studente wat deelgeneem het, was nie beduidend nie en is nie ingesluit in die steekproef nie. Die samestelling van die navorsingsgroep (N=163) word per huistaal en geslag in Tabel 3.1 uiteengesit.

Tabel 3.1 Samestelling van onderzoekgroep

GESLAG	TAALGROEP		
	AFRIKAANS	ENGELS	TOTAAL
MANLIK	37	30	67
VROULIK	53	43	96
TOTAAL	90	73	163

3.4.2 Navorsingsinstrumente

3.4.2.1 Die Extended Objective Measure of Ego Identity Status (Bennion & Adams, 1986)

(i) Ontwikkeling

Verskeie operasionaliserings van identiteitsvorming het ontstaan, maar Marcia (1966) se identiteitstatusparadigma het, te midde van kritiek, wydverspreide aanvaarding in die bestudering van adolessensie ontvang. Marcia het die assessering van Erikson se teorie van identiteitsverwerwing teenoor rolverwarring beskou as 'n metode om die identiteitsvorming van die individu te ondersoek. Marcia (1966) het identiteitsontwikkeling in terme van vier statusse klassifiseer: identiteitsdiffusie, -vooruitbeslissing, -moratorium en -verwerwing.

Verskillende metodes, soos onderhoude en vraelyste, is gebruik om identiteit te assesser, maar beperkings is in beide benaderings geïdentifiseer. Marcia (1966:553) het aanvanklik die identiteitstatusonderhoud ontwikkel wat 'n reeks vrae bevat wat elke individu assesser het " ...in terms of ...crisis (exploration) as well as degree of commitment...". Hierdie identiteitstatusonderhoud het 'n bruikbare meetinstrument vir identiteitsontwikkeling voorsien. Die belangrikste voordele van die identiteitstatusonderhoud is (a) dat dit in-diepte idiografiese inligting oor die proses van identiteitsvorming by die respondente voorsien en (b) dat aspekte van verbale prosessering in terme van identiteitsvorming ondersoek kan word. Die nadele van die onderhoud is (a) dat dit baie tyd in beslag neem, aangesien die onderhoude individueel afgeneem moet word, (b) dat die aantal

respondente gevolglik beperk word, en (c) dat die afneem van die onderhoude en die koderingsprosedure intensiewe opleiding vereis. Die onderhoud is dus baie geskik vir navorsing wat 'n idiografiese en kwalitatiewe benadering volg, maar dit is minder geskik vir nomotetiese navorsing wat die ondersoek van breër tendense in identiteitsvorming ten doel het.

Navorsers in adolessensie het gevolglik die behoefte aan die ontwikkeling van 'n geldige en betroubare objektiewe meetinstrument uitgespreek wat die vier statusse van Marcia kan assessee. Die Objective Measure of Ego Identity Status (OM-EIS) is ontwikkel (Adams, Shea & Fitch, 1979), wat uit 24 items bestaan het en wat op die domeine van beroep, politieke en godsdienstige oortuigings gefokus het.

'n Tekortkoming van die OM-EIS was juis dat dit slegs op die sogenaamde "ideologiese" domeine gefokus het. Erikson se beklemtoning van beroepsidentiteit en ideologie as kernkomponente van identiteit het daartoe gelei dat navorsing aanvanklik hoofsaaklik tot die terreine van beroepsidentiteit en ideologiese identiteit (insluitend godsdiens en politiek) beperk is. Daarbenewens is identiteitsontwikkeling hoofsaaklik by die manlike geslag ondersoek (Ackermann, 1993:178). In die eerste hersiening van die OM-EIS het Grotevant en Adams (1984) 'n onderskeid gemaak tussen ideologiese ("persoonlike") en interpersoonlike ("sosiale") identiteit. Die OM-EIS is uitgebrei met die insluiting van domeine van ideologiese identiteit, naamlik beroep, godsdiens, politiek en morele waardes, sowel as interpersoonlike domeine, wat insluit vriendskap, uitgaan (dating), geslagsrolle en rekreasie. Die items van die Extended Version of the Objective Measure of Ego-Identity Status (EOM-EIS-1) is van 24 tot 64 items uitgebrei.

Die finale hersiening van die EOM-EIS is voltooi en uitgebrei deur Bennion en Adams (1986:183-198). Die Extended Objective Measure of Ego Identity Status-2 (EOM-EIS-2) is uitgebrei en toon sterker interpersoonlike identiteit-subskaalitems as die EOM-EIS-1. Die uitgebreide weergawe (EOM-EIS-2) het voorsiening daarvoor gemaak dat die instrument meer verteenwoordigend is en op potensiële geslagsverskille in identiteitsvorming van toepassing is. Die EOM-

EIS-2 is 'n selfverslag-vraelys, wat psigososiale volwassenheid in terme van die ideologiese domein en die interpersoonlike domein van identiteitsontwikkeling meet. Die EOM-EIS-2 is bevind as 'n toepaslike instrument vir beide naskoolse studente en skoolgaande adolessente (Jones en Streitmatter, 1987:658).

Die EOM-EIS-2 is vir die doel van die ondersoek na Afrikaans vertaal en sekere formulerings en aanpassings is gemaak om die toepaslikheid van die vraelys in die Suid-Afrikaanse konteks te bevorder. Die konsepte "*lifestyle*" en "*dating*" is byvoorbeeld soos volg uitgeklaar in die instruksies. *Lewenstyl* verwys na jou "manier van lewe", wat bepaal word deur jou sienswyses van die lewe. 'n Mens se *lewenstyl* word onder andere beïnvloed deur jou inspirasies, houdings, oortuigings en waardes, en dit word weerspieël in jou gedrag en die besluite wat jy neem. *Uitgaan* (In Engels: *dating*) beteken om by 'n spesifieke persoon (normaalweg iemand van die teenoorgestelde geslag) te gaan kuier en/of saam met dié persoon uit te gaan, byvoorbeeld om te gaan uiteet, fliek, dans of by vriende te kuier. Dit kan 'n liefdesverhouding impliseer, of dit kan dalk later in 'n liefdesverhouding ontwikkel. *Uitgaan* verwys dus in hierdie vraelys nie na 'n blote platoniese vriendskap of na 'n groep vriende wat tyd saam deurbring nie.

Die aanpassings is gemaak in konsultasie met die ontwerper van die vraelys. Die finale Afrikaanse kopië is terugvertaal na Engels en beide weergawes is in 'n loodsondersoek toegepas. Die loodsgroep het geen probleme met die voltooiing van die vraelys ondervind nie.

(ii) Betroubaarheid en geldigheid van EOM-EIS-2

Volgens Adams (1999:27) toon al drie metings van betroubaarheid betekenisvolle konstantheid vir die EOM-EIS-2. Interne konstantheid en verdeelde helfte-metode vir betroubaarheid dui matige tot sterk konstantheid vir items aan en die meting van toets-hertoetsbetroubaarheid oor tyd voorsien bewyse van konstantheid.

Interne konsekwentheid is ten opsigte van die ideologiese en interpersoonlike skale aangedui (Adams, 1999:28). Alpha koëffisiënte was gunstig ten opsigte

van van die ideologiese en interpersoonlike subskale (onderskeidelik 0.53 tot 0.73) (Adams, 1999:28). 'n Studie het ooreenkomstige resultate getoon met Cronbach alphas vanaf 0.62 tot 0.75 ten opsigte van die ideologiese subskale en 0.58 tot 0.80 ten opsigte van die interpersoonlike subskale (Adams, 1999:28). Verdere navorsing het matige tot gemiddelde en hoë betroubaarheid aangedui (O'Connor, 1995:213; Perosa, Perosa & Tam, 1996:826). O'Connor (1995:213) het interne konsekwentheid aangedui wat vanaf 0.60 tot 0.94 gestrek het. 'n Studie deur Perosa et al. (1996:826) het soortgelyke resultate opgelewer: die interne konsekwentheid was bevredigend met tellings tussen 0.61 tot 0.91. 'n Gemiddelde betroubaarheidstelling van 0.79 is verkry.

Geldigheid verwys na die mate waarin 'n instrument die konstruk meet waarvoor dit ontwerp is. Alhoewel geldigheid soms moeilik of onmoontlik is om direk vas te stel, kan vier verskillende vorme van geldigheid toegepas word, naamlik inhoudsgeldigheid, saamvallende geldigheid, voorspellingsgeldigheid en konstrukgeldigheid. Verskeie studies het bewys gelever van die geldigheid van die EOM-EIS-2 vir gebruik by adolessente (Adams, 1999:28-30).

Ten opsigte van saamvallende geldigheid is ooreenstemming tussen die statuses van die EOM-EIS-2 en die semi-gestruktureerde onderhoud aangedui: 25% ooreenstemming vir die ideologiese domein en 50% vir die interpersoonlike domein (Adams, 1999:52).

Voorspellingsgeldigheid het aangedui dat individue in moratorium en diffusie meer van projeksie, ontkenning en identifikasie as verdedigingstrategieë gebruik maak as dié in vooruibeslissing en verwerwing. Individue in moratorium en diffusie het meer van ontkenning gebruik gemaak as die vooruibeslissing-groepe (Cramer in De Wet, 2001:82).

Konstrukgeldigheid ten opsigte van divergente korrelasies van die EOM-EIS-2 subskale het aangedui dat korresponderende verwerwing- en diffusie-subskale negatief en betekenisvol gekorreleer het (Adams, 1999:49). Konstrukgeldigheid ten opsigte van konvergente korrelasies het aangedui dat drie uit die vier korresponderende subskale beduidende korrelasies getoon het (Adams,

1999:50). Konvergente geldigheid het beduidende tellings aangedui tussen subskale wat dieselfde ideologiese en interpersoonlike inhoud evalueer. Die hoogste konvergente geidigheid tussen ideologiese en interpersoonlike subskale is gevind ten opsigte van vooruitbeslissing (0.66, $p < 0.001$) (Adams, 1999:51).

3.4.2.2 Die Vraelys vir Gesinsfunksionering gedurende Adolessensie (VGFA) (Langley, 1994)

Hierdie vraelys is gebaseer op die ses vernaamste dimensies van gesinsfunksionering volgens bestaande modelle vir gesinsfunksionering (Roelofse & Middleton, 1985:2).

(i) Die rasionaal van die VGFA

Die VGFA is ontwikkel om 'n instrument te voorsien om die psigososiale gesondheid van die gesin gedurende die stadium waar daar adolessente kinders in die gesin is, soos deur die adolessent waargeneem, te bepaal. Hierdie instrument is op die integrasie van gesinsistemiese navorsing sowel as die ontwikkelingstake van die adolessent gebaseer.

Die ontwikkeling van 'n vraelys om gesinsfunksionering te assessee wat spesifiek gerig is op die hooftake en probleme van adolessensie word as 'n groot bydrae tot gesinsnavorsing beskou (Roelofse & Middleton, 1985:39). Die VGFA bied 'n evalueringsinstrument vir navorsers met 'n belangstelling in gesinsfunksionering gedurende die adolessente fase, sowel as vir terapeute en voorligters wat met tieners werk (Langley, 1994:1).

(ii) Die beskrywing van die VGFA

Die VGFA bestaan uit 42 stellings wat beoordeel moet word, waardeur ses dimensies van gesinsfunksionering ondersoek word. Elke dimensie word deur sewe items verteenwoordig. Elke item bestaan uit 'n stelling wat deur die adolessent, vanuit sy belewing van die gesin, geëvalueer moet word. Die

adolessent moet een van vier moontlike response (amper altyd; dikwels; soms; amper nooit) wat hy as die mees toepaslike beskou, gee.

Volgens Langley (1994:18) kan die ses dimensies soos van toepassing op funksionele gesinne soos volg beskryf word:

Struktuur

Gesinstruktuur by gesinne word gekenmerk deur duidelike en deurdringbare grense rondom individuele lede en kohesie binne die ouerlike subsisteem. Struktuur in die gesin beteken die uitvoering van 'n gesonde model van volwasse outoriteit, goeie huweliksverhouding, uitoefening van selfbeheersing deur die ouers en 'n positiewe moeder/vader-adolessent verhouding.

Affek

'n Breë spektrum van affektiewe responsiwiteit is teenwoordig. Affek in die gesin beteken dat geleentheid gebied word vir die uitdrukking van gevoelens. Begrip word getoon vir die uitdrukking van positiewe en negatiewe gevoelens. Die gevoel van ondersteuning bestaan in die gesin. Positiewe houding van ouers teenoor vriende van teenoorgestelde geslag en die ingesteldheid om ouers eerder as vriende tevrede te stel.

Kommunikasie

Duidelik en direkte kommunikasie word by gesinne aangetref waar 'n positiewe omgewing en klimaat vir kommunikasie bestaan. Duidelike boodskappe word oorgedra en effektiewe probleemoplossingsvaardighede word uitgeoefen.

Gedragbeheer

'n Demokratiese en duidelik gedefinieerde patroon van gedragbeheer beteken dat toenemende onafhanklikheid van die gesin bevorder word en deelname in besluitneming toegelaat word. Die demokratiese styl van gedragbeheer bied geleentheid vir groter seksualiteitsopvoeding en ekonomiese opleiding vir die kind. Ontoepaslike gedragkontrole verwys na ouers wat outokraties of permissief-toegeeflik is. Die fokus word geplaas op 'n toenemende onafhanklikheid van die gesin waar die portuurgroep 'n sterker invloed uitoefen op die adolessent.

Waarde-oordrag

Waarde-oordrag verwys na die oordrag van etiese standaarde en sosiale waardes deur ouers aan hul kinders, met die aanmoediging om eie waardes te ontwikkel. Klem word geplaas om sensitief op te tree teenoor ander mense, hulle te respekteer en vir hulle om te gee. Die belangrikheid vir die ontwikkeling van godsdienstige waardes en die aanmoediging van morele gedrag. Op 'n individuele ontwikkelingsvlak verwys waarde-oordrag na die ontwikkeling van persoonlike vermoëns tot die bereiking van die kind se volle potensiaal. Erkenning word gebied aan die kind om te ontwikkel tot volwassenheid.

Eksterne sisteme

Eksterne sisteme verwys na sisteme wat buite die gesinsisteem lê. Dit is belangrik dat die grense tussen die gesin en die sisteme wat buite die gesinsisteem lê, duidelik en deurdrinbaar sal wees. Dit verseker betrokkenheid en deelname aan soos bv. sport, gemeenskapsaktiwiteite, die kerk en beroepsbeplanning.

(iii) Betroubaarheid en geldigheid

Die interne konstantheid van die VGFA word deur middel van die Kuder-Richardson-formule 8 aangedui. Hoë betroubaarheidskoëffisiënte is vir die totale telling verkry ($r > 0.88$). Op al ses dimensie-skale is betroubaarheidskoëffisiënte hoër as 0.66 verkry.

Langley (1994:15-17) het bevind dat die VGFA oor bevredigende inhoudsgeldigheid sowel as konstruktgeldigheid beskik. Beduidende korrelasies is ook tussen die VGFA en soortgelyke metingskale gevind.

(iv) Navorsingstudies reeds met die VGFA onderneem

Die VGFA is met groot sukses ten opsigte van adolessente met spesifieke behoeftes gebruik. Volgens Langley (1994:24-29) is die VGFA byvoorbeeld met adolessente kankerpatiënte en adolessente met depressiewe simptome onderneem. Volgens die resultate wat in beide gevalle verkry is, het die gesin 'n

belangrike rol ten opsigte van die psigososiale aanpassing van hierdie spesifieke adolessente gespeel.

3.4.3 Prosedure

Aansoek is by die Wes-Kaapse Onderwysdepartement gedoen vir navorsing by die drie skole. Nadat toestemming deur die WKOD verleen is, is die prinsipale van die drie skole genader en reëlins is getref vir die afneem van die vraelyste. Daar is besluit dat twee klasperiodes nodig is vir die afneem en terugbesorging van die vraelyste. Die vraelyste is persoonlik deur die ondersoeker gedurende skoolure afgeneem. Die deelnemers het beide vraelyste, naamlik die Extended Objective Measure of Ego Identity Status-2 (EOM-EIS-2) en die Vraelys vir Gesinsfunksionering gedurende Adolessensie (VGFA) op dieselfde dag afgelê. Die tydsduur was ongeveer een uur om beide vraelyste af te handel. Die leerders is verseker van die vertroulikheid van die inligting. Die vraelyste is deur die leerders ingevul nadat die aanwysings met hulle bespreek is. Die instruksies en omskrywing van konsepte is duidelik gevind en min probleme is daarmee ervaar.

3.4.4 Die verwerking en interpretasie van die data

Die VGFA is met behulp van 'n persoonlike rekenaar nagesien. 'n Rekenaarskyfie, met 'n puntetoekenningsprogram, maak deel van die toetsmateriaal uit. Nadat die leerders se response op die VGFA in die rekenaar ingetik is, is rouspunte vir die verskillende dimensies verkry.

Die Extended Objective Measure of Ego Identity Status-2 (EOM-EIS-2) het 'n SPSS-program vir die berekening van data met 'n persoonlike rekenaar. Die program word voorsien in die aanhangsel van die handleiding wat vir die berekening van data deur 'n persoonlike rekenaarprogram gebruik kan word (Adams, 1999:26).

Die Bravais-Pearson korrelasie-analise is toegepas om die verband tussen die deelnemers se persepsies van elk van die ses dimensies van hulle

gesinsfunksionering en hulle identiteitsvormingstatus op die ideologiese en interpersoonlike skaal te eksploreer. Die analise is afsonderlik uitgevoer vir elke subgroep (vir geslag en huistaal) om sodoende die moontlike effek van geslag en huistaal te ondersoek.

Die resultate en 'n bespreking daarvan sal vervolgens aangebied word.

3.5 Resultate

Die resultate word bespreek in terme van die vier subgroepe, naamlik Afrikaanssprekende meisies, Afrikaanssprekende seuns, Engelssprekende meisies en Engelssprekende seuns. Tabel 3.2 toon die korrelasiekoëffisiënte tussen elk van die ses dimensies van gesinsfunksionering en elke identiteitsstatustelling op die ideologiese en interpersoonlike skale.

Volgens Tabel 3.2 word die volgende betekenisvolle verbande tussen die persepsies van gesinsfunksionering en identiteitstatus gevind.

3.5.1 Afrikaanssprekende meisies

- ♦ Ideologiese diffusie toon 'n betekenisvolle negatiewe verband met gedragsbeheer, waarde-oordrag en eksterne sisteme ($p < 0.05$).
- ♦ Ideologiese vooruitbeslissing toon 'n betekenisvolle positiewe verband met al ses dimensies van gesinsfunksionering (struktuur $p < 0.01$, affek $p < 0.05$, kommunikasie $p < 0.05$, gedragsbeheer $p < 0.01$, waarde-oordrag $p < 0.01$, eksterne sisteme $p < 0.01$).
- ♦ Ideologiese moratorium toon 'n betekenisvolle negatiewe verband met waarde-oordrag ($p < 0.01$).
- ♦ Ideologiese verwerwing toon 'n betekenisvolle positiewe verband met waarde-oordrag ($p < 0.01$) en eksterne sisteme ($p < 0.05$).
- ♦ Interpersoonlike diffusie toon 'n betekenisvolle negatiewe verband met waarde-oordrag ($p < 0.05$).

Tabel 3.2: Korrelasie tussen identiteitstatus en dimensies van gesinsfunksionering

GESLAG	TAAL	IDENTITEIT STATUS	DIMENSIES VAN GESINSFUNKSIONERING					
			STRUK TUUR	AFFEK	KOMMU NIKASIE	GEDRAGS BEHEER	WAARDE OORDRAG	EKSTERNE SISTEME
MEISIES n= 53	AFR	ID DIFF	-0.204	-0.271	-0.232	-0.290*	-0.340*	-0.322*
		ID VOOR	0.366**	0.297*	0.359*	0.401**	0.460**	0.455**
		ID MOR	-0.242	-0.101	-0.194	-0.197	-0.314*	-0.243
		ID VERW	0.185	0.216	0.146	0.145	0.419**	0.319*
		IN DIFF	-0.107	-0.123	-0.129	-0.186	-0.323*	-0.098
		IN VOOR	0.291*	0.278*	0.397**	0.237	0.227	-0.381**
		IN MOR	0.033	0.082	-0.005	-0.178	-0.133	-0.028
		IN VERW	0.035	-0.065	-0.174	-0.157	0.198	0.065
SEUNS n=37	AFR	ID DIFF	-0.178	-0.257	-0.265	-0.146	-0.160	-0.239
		ID VOOR	0.304	0.003	-0.005	0.207	0.174	-0.028
		ID MOR	0.048	-0.157	-0.203	-0.174	0.094	-0.167
		ID VERW	0.169	0.029	-0.054	0.110	-0.056	-0.121
		IN DIFF	-0.079	-0.114	-0.240	-0.323	-0.191	-0.272
		IN VOOR	0.122	0.035	-0.057	0.400*	0.184	-0.103
		IN MOR	0.014	-0.233	-0.289	-0.188	0.008	-0.307
		IN VERW	0.106	0.009	-0.094	0.273	0.056	-0.327
MEISIES n=43	ENG	ID DIFF	-0.042	-0.168	-0.273	-0.235	-0.181	-0.481**
		ID VOOR	0.035	0.064	-0.024	-0.097	-0.098	-0.098
		ID MOR	0.045	-0.129	-0.055	-0.070	0.016	-0.127
		ID VERW	0.159	0.232	0.157	0.288	0.359*	0.095
		IN DIFF	0.084	-0.045	-0.100	0.095	-0.234	0.098
		IN VOOR	0.129	0.141	0.162	-0.037	-0.001	0.043
		IN MOR	0.005	0.253	0.202	0.236	0.488**	0.211
		IN VERW	-0.205	0.075	0.050	0.015	0.260	0.097
SEUNS n=30	ENG	ID DIFF	-0.038	-0.509**	-0.474*	-0.349	-0.324	-0.256
		ID VOOR	-0.027	-0.236	0.142	-0.050	-0.199	-0.213
		ID MOR	-0.018	-0.176	0.161	-0.152	0.140	-0.053
		ID VERW	0.367	0.214	0.184	0.258	0.433*	-0.034
		IN DIFF	-0.212	-0.325	-0.078	-0.424*	-0.502**	-0.173
		IN VOOR	-0.123	-0.006	0.334	-0.119	0.137	0.033
		IN MOR	-0.122	0.026	0.315	-0.104	0.262	0.242
		IN VERW	0.199	0.184	0.473*	0.046	0.422*	0.066

* p<0.05

** p<0,01

ID=IDEOLOGIES, IN=INTERPERSOONLIK

DIFF=DIFFUSIE,

VOOR=VOORUITBESLISSING, MOR=MORATORIUM, VERW=VERWERWING

- ♦ Interpersoonlike vooruitbeslissing toon 'n betekenisvolle positiewe verband met gesinstruktuur ($p < 0.05$), affek ($p < 0.05$), kommunikasie ($p < 0.01$) en 'n betekenisvolle negatiewe verband met eksterne sisteme ($p < 0.01$).

'n Tendens wat sterk na vore kom by die Afrikaanssprekende meisies is dat identiteitsvooruitbeslissing (in die ideologiese sowel as in die interpersoonlike domeine) betekenisvolle positiewe verbande met al ses dimensies van gesinsfunksionering toon. Identiteitsvooruitbeslissing verwys na besluite wat geneem word sonder aktiewe voorafgaande eksplorاسie. Vooruitbeslissing word dikwels bereik deur introjeksie en identifikasie ten koste van selfdefiniëring en ego-ontwikkeling weens die druk van sterk identifikasie met ouers of ander psigologies-belangrike persone. Die sterk identifikasie met ouers gee dikwels aanduidings van baie nou verhoudings met ouers, terwyl die ouers konformiteit en ondersteuning aan gesinswaardes en verwagtinge aanmoedig. Die adolessent word, in ruil vir konformering met en ondersteuning van voorgeskrewe rolverwagtinge, met vertroue en sekuriteit beloon (Kroger, 1996:37).

By die Afrikaanssprekende meisies toon identiteitsvooruitbeslissing 'n positiewe verband met meer dimensies van gesinsfunksionering as identiteitsverwerwing. Ideologiese vooruitbeslissing toon betekenisvolle positiewe verbande met al ses dimensies van gesinsfunksionering (struktuur, affek, kommunikasie, gedragsbeheer, waarde-oordrag en eksterne sisteme) en interpersoonlike vooruitbeslissing met vier uit die ses dimensies (struktuur, affek, kommunikasie en eksterne sisteme). Dié bevinding impliseer dat adolessente met 'n hoë vooruitbeslissingstelling die positiewe psigososiale eienskappe van die gesin as betekenisvol ervaar vir hulle funksionering in die gesin. Vooruitbeslissing kan funksioneer as 'n meer aanpassende styl van besluitneming by die Afrikaanssprekende meisies. In die algemeen is ouers geneig om meer beskermend en beperkend teenoor meisies op te tree, terwyl onafhanklikheid meer aangemoedig word by seuns.

Die negatiewe verbande tussen diffusie (in die ideologiese domein) en gedragsbeheer, waarde-oordrag en eksterne sisteme impliseer dat adolessente met 'n hoë diffusietelling hul ouers se opvoedingstyl as outokraties of permissief-toegeeflik beleef. Die fokus word geplaas op 'n toenemende onafhanklikheid van die gesin waar die portuurgroep 'n sterker invloed uitoefen op die adolessent. Hierdie adolessente word ook nie aangemoedig om deel te neem aan organisasies buite die gesinsisteme nie. Die oordrag van sosiale waardes, ontwikkeling van eie waardes en die ontwikkeling van persoonlike vermoëns tot die bereiking van die adolessent se volle potensiaal word nie aangemoedig nie.

Die positiewe verbande wat ideologiese identiteitsverwerwing met waarde-oordrag en eksterne sisteme toon, impliseer dat adolessente met 'n hoë verwerwingstelling se ouers die oordrag van sosiale waardes, ontwikkeling van eie waardes en die ontwikkeling van persoonlike vermoëns tot die bereiking van die adolessent se volle potensiaal aanmoedig. Die adolessente reageer positief teenoor die bevordering en ontwikkeling van religieuse waardes en die aanmoediging van morele gedrag en die erkenning van ontwikkeling tot volwassenheid. Deelname aan sport, betrokkenheid in die gemeenskapslewe, die kerk en toekomstige beroepsbeplanning word bevorder. Die Afrikaanssprekende meisies is ook die enigste subgroep waar ideologiese identiteitsverwerwing 'n betekenisvolle positiewe verband met eksterne sisteme toon.

3.5.2 Afrikaanssprekende seuns

Slegs een positiewe verband kom by die Afrikaanssprekende seuns voor.

- ♦ Interpersoonlike vooruitbeslissing toon 'n betekenisvolle positiewe verband met gedragsbeheer ($p < 0.05$).

Die positiewe verband tussen interpersoonlike vooruitbeslissing en gedragsbeheer impliseer dat adolessente met 'n hoë vooruitbeslissingstelling se ouers 'n outoritêre ouerskapstyl handhaaf. Hierdie ouers beheer hulle kinders deur die toepassing van streng reëls en maak gebruik van beloning en straf om te verseker dat hul kinders die reëls volg. Adolessente van outoritêre ouers is

minder geneig om identiteitsalternatiewe te eksploreer en word beperk met hul ontwikkeling van outonomie. Alhoewel hierdie adolessente in die algemeen uit die moeilikheid bly en aan sosiale verwagtinge voldoen, kan heelwat potensiaal vir die aktualisering van unieke talente en sosiale bydrae verlore gaan, vir die behoud van die identiteitstruktuur. Die vooruitbesliste adolessent is uiters kwesbaar in veranderde omgewingsomstandighede wat nuwe aanpassings vereis (Kroger, 1996:37). Wanneer die adolessent die huis verlaat, kan besluite wat vermy was deur die vooruitbesliste adolessente weer heronderhandel word in die volwasse lewe.

In vergelyking met die ander drie subgroepe is die Afrikaanssprekende seuns die subgroep wat verreweg die minste verbande tussen hul persepsies van gesinsfunksionering en identiteitstatus toon. Hulle is die enigste subgroep by wie identiteitsdiffusie nie in die ideologiese of in die interpersoonlike domein 'n betekenisvolle negatiewe verband met enige dimensie van gesinsfunksionering toon nie. Hulle is ook die enigste subgroep by wie identiteitsverwerwing geen betekenisvolle positiewe verband met waarde-oordrag as dimensie van gesinsfunksionering toon nie. Dit impliseer dat hul identiteitsvormingsproses minder beïnvloed word deur hul gesinslewe, en/of dat hulle minder erns maak met die verwerwing van 'n eie identiteit en dus minder intens betrokke is by die soeke na 'n eie identiteit as die ander subgroepe.

3.5.3 Engelssprekende meisies

- ♦ Ideologiese diffusie toon 'n betekenisvolle negatiewe verband met eksterne sisteme ($p < 0.01$).
- ♦ Ideologiese verwerwing toon 'n betekenisvolle positiewe verband met waarde-oordrag ($p < 0.05$).
- ♦ Interpersoonlike moratorium toon 'n betekenisvolle positiewe verband met waarde-oordrag ($p < 0.01$).

Waarde-oordrag is die dimensie van gesinsfunksionering wat die sterkste geassosieer word met identiteitsvorming by die Engelssprekende meisies. 'n

Hoë telling by waarde-oordrag impliseer dat veral die ontwikkeling van 'n eie waardesisteem, die ontwikkeling van hul eie vermoëns en die toenemende beweging tot outonomie vir die Engelssprekende meisies belangrik is. Dit word beklemtoon deur hul response op items soos, *my ouers laat my toe om my eie klere en haarstyl te kies; my ouers moedig my aan om my mening te lug oor sake soos seksuele aangeleenthede, politiek ensovoorts, al verskil hulle menings van myne; my ouers wil hê dat ek my beste moet lewer*. Die bevindinge dui aan dat persoonlike eksplorاسie en integrاسie van 'n persoonlike waardesisteem vir die Engelssprekende meisies belangrik is.

Ideologiese diffusie toon 'n betekenisvolle negatiewe verband met eksterne sisteme by hierdie subgroep. Hierdie verband toon dieselfde tendens by die Afrikaanssprekende meisies. Die negatiewe verband tussen ideologiese diffusie en eksterne sisteme impliseer dat die Engelssprekende meisies met 'n hoë diffusietelling nie aangemoedig word om deel te neem aan aktiwiteite soos sport, gemeenskapsaktiwiteite, die kerk en beroepsbeplanning nie.

Identiteitsmoratorium (in die interpersoonlike domein) toon 'n betekenisvolle positiewe verband met waarde-oordrag. Dit beteken dat die oordrag van etiese standaarde en sosiale waardes deur ouers aan hul kinders plaasvind. Op 'n individuele ontwikkelingsvlak verwys waarde-oordrag na die ontwikkeling van persoonlike vermoëns tot die bereiking van die kind se volle potensiaal. Erkenning word gebied aan die kind om te ontwikkel tot volwassenheid.

3.5.4 Engelssprekende seuns

- ♦ Ideologiese diffusie toon 'n betekenisvolle negatiewe verband met affek ($p < 0.01$) en kommunikasie ($p < 0.05$).
- ♦ Ideologiese verwerwing toon 'n betekenisvolle positiewe verband met waarde-oordrag ($p < 0.05$).
- ♦ Interpersoonlike diffusie toon 'n betekenisvolle negatiewe verband met waarde-oordrag ($p < 0.01$) en gedragsbeheer ($p < 0.05$).

- ♦ Interpersoonlike verwerwing toon 'n betekenisvolle positiewe verband met kommunikasie ($p < 0.05$) en waarde-oordrag ($p < 0.05$).

By die Engelsprekende seuns is gevind dat ideologiese diffusie 'n betekenisvolle negatiewe verband met affek toon. Dit impliseer dat die Engelssprekende seuns met 'n hoë diffusietelling nie geleentheid kry om hul gevoelens uit te druk nie. Dit gaan gepaard met die gevoel dat hulle nie verstaan en ondersteun word in die gesin nie. Die Engelssprekende seuns in ideologiese diffusie kan hulle gevolglik wend tot die portuurgroep waar sterk verbintenisse gevorm word om sodoende aanvaar te word. Die aanvaarding en affiliasie tot 'n portuurgroep vereis dat die adolessent die druk en sosiale invloed wat op hom geplaas word, moet aanvaar. Wanneer gesinskonflik ontstaan kan adolessente intimiteit en versorging van die groep ontvang. Terselfdertyd word adolessente met die verwagtinge van hul ouers, wie se waardes dikwels in konflik is met dié van die groep, gekonfronteer.

By die Engelssprekende seuns is dit opvallend dat kommunikasie in die gesin 'n betekenisvolle positiewe verband toon met die verwerwing van 'n identiteit in die interpersoonlike domein. Kommunikasie in die gesin fokus op die uitdrukking van gevoelens, assertiwiteit, positiewe terugvoer, luistervaardighede, probleemoplossings- en besluitnemingsvaardighede. Kommunikasie in die gesin kan verband hou met 'n oop en gesonde ouer-kind-verhouding en gesinsklimaat. Ouers van die Engelssprekende seuns in die ondersoek beoefen moontlik 'n meer demokratiese opvoedingstyl, wat blykbaar verband hou met die verwerwing van 'n eie identiteit by adolessente. Dit kan juis die rede wees waarom geen betekenisvolle verband tussen vooruitbeslissing en gesinsfunksionering gevind is nie.

3.6 SAMEVATTENDE BESPREEKING

Identiteitsverwerwing en -diffusie word onderskeidelik beskou as die mees en minste gesofistikeerde modusse van identiteitsvorming, en ontwikkelingsgewys as die hoogste en laagste statusse van identiteitsvorming. In die lig van hierdie perspektief en ondersteunende navorsingsbevindinge, sou 'n positiewe verband

tussen adolessente se persepsies van die funksionering van hul gesinne en identiteitsontwikkeling verwag word (hipotese 1). Dié hipotese is gedeeltelik bevestig deur die bevindinge van die studie. Die betekenisvolle verbande wat gevind is tussen die deelnemers se persepsies van gesinsfunksionering en identiteitsverwerwing was almal positief, en die betekenisvolle verbande tussen die persepsies van gesinsfunksionering en identiteitsdiffusie was almal negatief.

Hipotese 2 en 3 is bevestig, aangesien die bevindinge van die ondersoek bepaalde verskille tussen die twee geslag- en taalsubgroepe ten opsigte van die verband tussen die persepsies van gesinsfunksionering en die adolessent se identiteitsvorming toon. Dié bevinding beklemtoon die belangrikheid om faktore soos geslag, taal en ander kulturele veranderlikes in berekening te bring, veral wanneer navorsing in 'n psigososiale veld onderneem word.

In vergelyking met die ander dimensies van gesinsfunksionering is waarde-oordrag die dimensie wat die meeste geassosieer is met identiteitsvorming, en dit geld vir die ideologiese sowel as die interpersoonlike domeine. In drie van die vier subgroepe toon waarde-oordrag 'n positiewe verband met identiteitsverwerwing en 'n negatiewe verband met identiteitsdiffusie. Hierdie bevinding illustreer die hoë prioriteit wat geplaas word op etiese waardes en morele gedrag deur die gemeenskap wat ingesluit is in die studie. Dit geld nie slegs vir die gesin nie, maar ook vir instansies soos skole en religieuse organisasies. Dié bevinding bevestig dat die integrasie van 'n persoonlike waardesisteem 'n sleutelkomponent van identiteitsvorming is.

Gesinstruktuur was die enigste dimensie van gesinsfunksionering wat slegs by een subgroep (naamlik die Afrikaanssprekende meisies) op 'n betekenisvolle vlak met identiteit-status verband hou. Gesinstruktuur speel nie by die ander drie groepe 'n belangrike rol by identiteitsvorming nie. Een moontlikheid kan wees dat adolessente nie hul ouers se betrokkenheid by hul kinders as betekenisvol ervaar nie. Dit word beklemtoon deur hul response op items soos: *elkeen van my ouers neem leiding ten opsigte van 'n gebied van ons gesinslewe; lede van ons gesin bring nie hul vrye tyd saam deur nie; my ouers is (was) gelukkig getroud; my ma/pa gee vir my om en aanvaar my soos ek is.*

Binne die Suid-Afrikaanse konteks word tradisioneel geglo dat Afrikaanssprekende gemeenskappe meer dikwels 'n outoritêre opvoedingstyl en opvoedingsbenaderings handhaaf as Engelssprekende gemeenskappe, wat geneig is tot 'n meer demokratiese en permissiewe benadering. Daarom is daar 'n positiewe verband tussen vooruitbeslissing en dimensies van gesinsfunksionering. Die Afrikaanssprekende deelnemers in die studie kom meestal uit minder gegoede sosio-ekonomiese areas as die Engelssprekende deelnemers waar hulle daaglik blootgestel is aan o.a. armoede, bendegeweld, gesinsgeweld en 'n hoë syfer van werkloosheid. Dit kan moontlik 'n verklaring wees waarom die Engelssprekende deelnemers nie 'n sterk verband tussen vooruitbeslissing en gesinsfunksionering toon nie.

Uit bostaande bevindinge blyk dit dat daar inderdaad 'n positiewe verband tussen adolessente se persepsies van hul gesinsfunksionering en hul identiteitsontwikkeling bestaan. Dit word bevestig deur die positiewe korrelasies wat hul persepsies van hul gesinsfunksionering met die identiteitsverwerwingstatus het, teenoor die negatiewe korrelasies met identiteitsdiffusie. Persepsies van positiewe gesinsfunksionering hou dus verband met positiewe identiteitsontwikkeling, en omgekeerd.

In vergelyking met die ander dimensies van gesinsfunksionering is waarde-oordrag die dimensie wat die meeste geassosieer is met identiteitsvorming, en dit geld vir die ideologiese sowel as die interpersoonlike domeine. Dit gee 'n aanduiding dat waardes 'n belangrike rol in adolessente se identiteitsontwikkeling speel.

In hoofstuk vier word 'n samevatting van die belangrikste bevindings van die ondersoek gegee en tekortkominge en aanbevelings vir verdere navorsing gemaak.

HOOFSTUK 4

SAMEVATTENDE BEVINDINGE, GEVOLGTREKKINGS EN AANBEVELINGS

4.1 BEVINDINGE EN GEVOLGTREKKINGS

Adolescente moet ten spyte van belangrike fisieke, emosionele, morele, geestelike en politieke oorwegings in 'n snel tegnologiese veranderende samelewing lewe. Te midde van dié veranderings is die verwerwing van 'n eie identiteit 'n sentrale en belangrike tema in die adolessente stadium. Die verwerwing van 'n eie identiteit vind nie in isolasie plaas nie, maar wel binne 'n sosiale konteks.

Die problematiek ten opsigte van gesins- en gemeenskapslewe soos: die onstabiliteit van gesinslewe weens die frustrasie van werklose ouers; die tekort aan 'n emosioneel-ondersteunende gesinsomgewing; konflik in die huis weens verskille oor ouerlike waardes; enkelouergesinne; egskeiding; vaderafwesigheid weens werkverpligtinge; 'n tekort aan emosionele versorging deur ouers aangesien beide ouers moet werk; oorvol huise weens die uitgebreide gesinsopset; 'n hoë insidensie van huishoudelike geweld; vaders wat hul kinders mishandel en die hoë voorkoms van bendegegeweld in die area stel hoër eise aan adolessente (ekonomies, moreel, sielkundig, ensovoorts) wat sodoende identiteitsontwikkeling 'n meer komplekse proses maak.

Vanuit die literatuur is daar gefokus op die gesin en faktore soos adolescent-ouer-verhouding, die proses van emansipasie, die adolessente se strewe na outonomie en ouerskapstyle wat 'n invloed het op identiteitsvorming. Die gesinsisteemmodel het ses hoof-dimensies wat die psigososiale funksionering van die gesin bepaal, aangedui. Dié dimensies van gesinsfunksionering is gesinstruktuur, kommunikasie, affek, gedragsbeheer, oordrag van waardes en eksterne sisteme.

Die studie het die verband tussen identiteitsvorming en die adolessente se persepsies van gesinsfunksionering ondersoek in drie sekondêre skole in 'n stedelike gebied. Geslag en taal is as onafhanklike veranderlikes ondersoek.

Die resultate het getoon dat die dimensies van gesinsfunksionering beduidend verband hou met die adolessent se identiteitsvorming. Waarde-oordrag is die dimensie wat die sterkste geassosieer word met identiteitsvorming. Hierdie bevinding illustreer die hoë prioriteit wat geplaas word op etiese waardes en morele gedrag deur die gemeenskap wat ingesluit is in die studie. Dit geld nie slegs vir die gesin nie, maar ook vir instansies soos skole en religieuse organisasies. Dié bevinding bevestig dat die integrasie van 'n persoonlike waardesisteem 'n sleutelkomponent van identiteitsvorming is. Die onafhanklike veranderlikes, geslag en taal, het verskille getoon wat die belangrikheid van onafhanklike veranderlikes in die studie beklemtoon.

4.2 OPVOEDKUNDIGE IMPLIKASIES

Hierdie bevindinge het verskeie belangrike implikasies vir ouers, maar ook vir skoolopvoeders, skoolvoorligters, opvoedkundige sielkundiges en fasiliteerders in lewensvaardighede.

Die implikasies van die bevindinge is redelik duidelik vir die gesin. Die gevolgtrekking is dat faktore soos empatiese affektiewe verantwoordbaarheid, duidelike en direkte kommunikasie, 'n demokratiese patroon van gedragsbeheer, die oordrag van etiese standaarde en sosiale waardes van ouer na kind en eksterne sosiale sisteme kan bydra tot effektiewe identiteitsvorming. Die gesin behoort die adolessent van emosionele ondersteuning en sosiale stabiliteit te voorsien. Positiewe gesinsverhoudings bevorder 'n gevoel van deelname aan 'n groep eerder as om alleen en kwesbaar te wees. Dit bevorder die idee dat identiteitsvorming nie slegs 'n individuele proses is nie, maar primêr 'n psigososiale proses. Die gesin behoort ook te handel as 'n model van rolfunksionering wat adolessente sal voorberei om effektief verskillende rolle in die gemeenskap te hanteer. Dit beteken betrokkenheid en deelname aan sport, gemeenskapsaktiwiteite, die kerk en beroepsbeplanning.

Weens die onvermoë van sommige ouers om as primêre opvoeders op te tree kan ander opvoedkundige instansies (kerk, jeugaksies, ensovoorts) 'n

betekenisvolle rol speel om aan die affektiewe behoeftes van adolessente te voorsien. Die vorming van tienergespreksgroepe kan die geleentheid bied vir adolessente om hul ervarings en uitdagings in die gesin, skool en gemeenskap te bespreek.

Die bevindinge beklemtoon die belangrikheid van empatiese affektiewe verantwoordbaarheid, duidelike en direkte kommunikasie, 'n gesaghebbende (demokratiese) patroon van gedragsbeheer, en die ontwikkeling van etiese standaarde en sosiale waardes ook binne die skoolkonteks. In hierdie verband hou die noue assosiasie tussen selfagting en identiteitsvorming belangrike implikasies in vir alle opvoedkundige sielkundiges, en veral vir ouers en onderwysers.

Die belangrikheid van positiewe kontak, kommunikasie en samewerking tussen die gesin en skool kan nie genoeg beklemtoon word nie. Ouers se kontak, kommunikasie en samewerking met die skool kan skoolopvoeders betekenisvol ondersteun om beter bewus van hul leerders se gesinsagtergronde te raak, om leerders binne hulle psigososiale konteks te verstaan en voorligtingsondersteuning meer effektief aan te bied. Die skool kan 'n waardevolle bydrae maak om begrip van die behoeftes van die adolessent binne die gesin te fasiliteer. Die belangrikheid van opleiding vir ouerskap ("Parent Effectiveness Training"), wat kan bydra tot die verbetering van ouer-kind-verhoudings, moet nie onderskat word nie.

Die studie beklemtoon die rol van die skool ten opsigte van lewensvaardigheidsontwikkeling. Die ontwikkeling van 'n geïntegreerde waarde=sisteem word veral duidelik. Spesifieke aandag aan die funksie en rol van die huwelik en die gesin kan begrip van wat 'n goeie huwelik en 'n funksionele gesin behels, versterk. Die ontwikkeling van lewensvaardighede om kommunikasie binne die gesin te verbeter, is 'n area wat aandag moet geniet. Die beskikbaarheid van voorligtingondersteuning in die geval waar leerders negatiewe gesinsituasies ervaar, is van essensiële belang om emosionele ondersteuning aan die leerder tydens die krisisperiode te bied.

Die bevindinge van die studie beklemtoon dat 'n opvoedkundige omgewing wat ope eksplorاسie van beroeps-, ideologiese en interpersoonlike alternatiewe aanmoedig, eerder as een wat premature verbintenis beloon, 'n groot bydrae kan lewer om effektiewe identiteitsontwikkeling by adolessente te stimuleer. Die aanbieding van effektiewe loopbaanvoorligting en die blootstelling van leerders aan werkervaringsprogramme behoort ope eksplorاسie aan te moedig.

Ten slotte, behoort opvoeders in gedagte te hou dat leerders nie net fisiek ontwikkel nie, maar ook emosioneel, kognitief, affektief en in hul gedrag. Dit vereis sensitiwiteit aan die kant van die opvoeder en 'n gewilligheid vir gedurige bewustheid dat die hedendaagse leerders 'n meer diverse en gekompliseerde wêreld in die gesig staar.

4.3 LEEMTES IN DIE ONDERSOEK

Die ondersoek is slegs ten opsigte van 'n geselekteerde groep, naamlik sogenaamde Kleurling-adolessente gedoen in 'n stedelike gebied.

Die veralgemeenbaarheid van die resultate is beperk, aangesien slegs 3 skole (N=163) ondersoek is.

Slegs graad 12-leerders is in die ondersoek gebruik en sodoende kon 'n ontwikkelingsperspektief van die verband van persepsies van gesinsfunksionering met identiteitsontwikkeling tydens die sekondêreskooljare nie daargestel word nie.

Op 'n dieper vlak sou onderhoude meer kwalitatiewe data verskaf het en sodoende die studie versterk het.

4.4 AANBEVELINGS VIR VERDERE NAVORSING

Aangesien relatief min navorsing op die gebied van identiteitsontwikkeling en die gesinsisteem in Suid-Afrika gedoen is, leen die studieveld hom tot verdere navorsing. Die navorsing kan fokus op gesinskonflik, leerders met spesiale onderwysbehoefte en die invloed van ouerskapstyle op die identiteitsvorming van adolessente in Suid-Afrika.

Navorsing onder ander kultuurgroepe en sosio-ekonomiese statusse word benodig.

Veranderlikes soos gesinsgrootte, ordinale gesinsposisie en ouderdom kan in verdere navorsing ingesluit word.

BRONNELYS

- Ackermann, C.J. (1993). Identiteitsontwikkeling tydens adolessensie: 'n Opvoedkundig-sielkundige studie. Ongepubliseerde D Ed proefskrif, Universiteit van Stellenbosch, Stellenbosch.
- Adams, G.R. (1985). Family correlates of female adolescents' ego-identity development. Journal of Adolescence, 8, 69-82.
- Adams, G.R. (1999). The Objective Measure of Ego Identity Status: A manual on theory and test construction. Unpublished manuscript, University of Guelph, Ontario, Canada.
- Adams, G.R. & Jones, R.M. (1983). Female adolescents' identity development: Age comparisons and perceived child-rearing experience. Developmental Psychology, 19(2), 249-256.
- Adams, G.R., Shea, J.A.. (1979). The relationship between identity status, locus of control, and ego development. Journal of Youth and Adolescence, 8(1), 81-89.
- Adams, G.R., Shea, J. A. & Fitch, S.A. (1979). Toward the development of an objective assessment of ego-identity status. Journal of Youth and Adolescence, 8, 223-237.
- Ainsworth, M.D.S.(1973). The development of infant-mother attachment. In B.M. Caldwell & H.N. Ricciuti (Eds.). Review of child development research (Vol.3). Chicago: University of Chicago Press.
- Archer, S.L. (1982). The lower age boundaries of identity development. Child Development, 53 (6), 1551-1556.
- Archer, S.L. (1985). Career and/or family: The identity process for adolescent girls. Youth and Society, 16(3): 289-314.

- Archer, S.L. (1989). Gender differences in identity development: issues of process, domain, and timing. Journal of Adolescence, 12, 117-138.
- Arehart, D.M. & Smith, P.H. (1990) . Identity in adolescence: influences of dysfunction and psychosocial task issues. Journal of Youth and Adolescence, 19 (1), 63-72.
- Bandura, A. (1964). The stormy decade. Fact or fiction? Psychology in the Schools,1, 244-231.
- Barker, P. (1987) Basic family therapy. London: Granada.
- Bartle, S.E. & Sabatelli, R.M. (1989). Family system dynamics, identity development, and adolescent alcohol use: Implications for family treatment. Family Relations, 38(3), 258-265.
- Baumeister, R.F. (1986). Identity: Cultural change and the struggle for self. New York: Oxford University Press.
- Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. Developmental Psychology, 4 (1,Pt.2):1-103.
- Beavers, W.R. & Hampson, R.B. (1993). Measuring family competence: The Beavers systems model. In F. Walsh (Ed.) Normal family processes (2nd ed.). New York: Guilford Press.
- Berg-Cross, L. (1988). Basic concepts in family therapy: An Introductory text. New York: The Haworth Press.
- Bennion, L.D. & Adams, G.R. (1986). A revision of the Extended Version of the Objective Measure of Ego Identity Status: An identity instrument for use with late adolescents. Journal of Adolescent Research, 1, 183-198.
- Berzonsky, M.D. (1993). Identity style, gender and social-cognitive reasoning. Journal of Adolescent Research, 8, 289-296.

- Bhushan, R. & Shirali, K.A. (1993). Identity and family functioning link: An investigation of Indian youth. Psychologia, 36(4), 266-271.
- Bowlby, J. (1969). Attachment and loss: Vol.1: Attachment. New York: Basic Books.
- Campbell, E., Adams, G.R. & Dobson, W.R. (1984). Familial correlates of identity formation in late adolescence: A study of the predictive utility of connectedness and individuality in family relations. Journal of Youth and Adolescence, 13(6), 509-525.
- Carter, B. & McGoldrick, M. (1989). The changing family life cycle: A framework for family therapy (2nd ed.). Boston, Mass: Allyn and Bacon.
- Conger, J.J. (1991). Adolescence and youth: Psychological development in a changing world (4th ed.). New York: Harper Collins.
- Dacey, J.S. (1979) Adolescents today. Santa Monica, California: Goodyear Publishing Company.
- Dacey, J. & Kenny, M. (1997). Adolescent development (2nd Ed). Madison, Wis: Brown & Benchmark.
- Dallos, R. & Sapsford, R. (1997). Patterns of diversity and lived realities. In Muncie, J. et al. (Eds), Understanding the Family. London: Sage.
- De Wet, B. (2001). Die verband tussen identiteitsontwikkeling en persoonlikheidstipevoorkeure by adolessente. Ongepubliseerde M ED tesis, Universiteit van Stellenbosch, Stellenbosch.
- Duvall, E.M. (1977). Marriage and family development (5th ed.). Philadelphia: Lippincott.

- Enright, R.D., Lapsley, D.K., Drivas, A.E., & Fehr, L.A. (1980). Parental influences on the development of adolescent autonomy and identity. Journal of Youth and Adolescence, 9, 529-545.
- Epstein, N., Bishop, D., Ryan, C., Miller, I., & Keitnor, G. (1993). The McMaster model: View of healthy family functioning. In F. Walsh (Ed.) Normal family processes (2nd ed.). New York: Guilford Press.
- Erikson, E.H. (1959). The problem of ego-identity. In E.H. Erikson (Ed.) Identity and the life cycle: Selected papers. Psychological Issues Monograph, No.1.
- Erikson, E.H. (1968). Identity: Youth and Crisis. New York: Norton.
- Erikson, E.H. (1977). Childhood and society. New York: Norton.
- Frégeau, D.L. & Barker, M. (1986). A measurement of the process of adolescence: Standardization and interpretation. Adolescence, 21(84):913-919
- Frank, S.J., Pirsch, L.A. & Wright, V.C. (1990). Late adolescents' perceptions of their relationships with their parents: Relationships among deidealization, autonomy, relatedness, and insecurity and implications for adolescent adjustment and ego identity status. Journal of Youth and Adolescence, 19, 571-588.
- Fullinwider-Bush, N. & Jacobvitz, D. (1993). The transition to young adulthood: Generational boundary dissolution and female identity development. Family Process, 32, 87-103.
- Gallatin, J.E. (1975). Adolescence and individuality: A conceptual approach to adolescent psychology. New York: Harper & Row.
- Gilbert, R., Christensen, A., & Margolin, G. (1984). Patterns of alliances in nondistressed and multiproblem families. Family Process, 23 (1), 75-87.

- Grotevant, H.D., Adams, G.R. (1984). Development of an objective measure to assess ego identity in adolescence: Validation and replication. Journal of Youth and Adolescence, 13(5),419-438.
- Grotevant, H.D. & Cooper, C.R. (1986). Individuation in family relationships: A perspective on individual differences in the development of identity and role-taking skill in adolescence. Human Development, 29, 82-100.
- Heaven, P.C.L. (1994). Contemporary adolescence. A social psychological approach. Melbourne: Macmillan Educational Australia.
- Imber-Black, E. (1988). Families and larger systems. New York: Guilford Press.
- Jaffe, M. L. (1995). Adolescence. New York: Wiley.
- Kaplan, M.E. (1986). An orthopedagogic evaluation of the effect of divorce on identity formation in adolescents. M Ed thesis. University of Pretoria, Pretoria.
- Kenny, M.E. & Donaldson, G. (1991). Contributions of parental attachment and family structure to the social and psychological functioning of first-year college students. Journal of Counseling Psychology, 38, 479-486.
- Kroger, J. (1993). Identity in adolescence: The balance between self and other (1st ed.) . London: Routledge.
- Kroger, J. (1996). Identity in adolescence: The balance between self and other (2nd ed.) . London: Routledge.
- Lapsley, D.K. & Power, F.C. (Eds.) (1988). Self, ego, and identity: Integrative approaches. New York: Springer-Verlag.
- Lamborn, S.D. & Steinberg, L. (1993). Emotional autonomy redux: Revisiting Ryan and Lynch. Child Development, 64, 483-499.

- Langley, R. (1994). Preliminary Manual for the Family Functioning in Adolescence Questionnaire. Pretoria: Human Sciences Research Council.
- Lefrancois, G.R. (1996). The lifespan (5th ed.). Belmont: Wadsworth.
- Leiper, R.N. (1981). The relationship of cognitive development structures to the formation of identity in young men. Dissertation Abstracts International, 42(10)-B, 4243.
- Louw, D.A., Van Ede, D.M. & Louw, A.E. (1998). Menslike ontwikkeling. Pretoria: Kagiso Uitgewers.
- Madan-Swain, A., Brown, R.T., Foster, M.A., Vega, R., Byars, K., Rodenberger, W., Bell, B. & Lambert, R. (2000). Identity in adolescent survivors of childhood cancer. Journal of Pediatric Psychology, 25(2), 105-115.
- Marcia, J.E. (1966). Development and validation of ego-identity status. Journal of Personality and Social Psychology, 3, 551-558.
- Marcia, J.E (1980). Identity in adolescence. In: Adelson J (Ed.) Handbook of adolescent psychology. New York: John Wiley & Sons.
- Marcia, J.E. (1986). Doubt and "distancing": Developmental perspectives on identity formation. Paper presented at the Canadian Psychological Association, Toronto, Ontario, June 1986.
- Marcia, J.E. (1988). Common processes underlying ego identity, cognitive/moral development, and individuation. In Lapsley, D.K. and Power, F.C. (Ed.) Self, ego, and identity: Integrative pproaches. New York: Springer-Verlag.
- Melcher, B.A. (1986). Moral reasoning, self-identity, and moral action: A study of conduct disorder in adolescence. Dissertation Abstracts International, 47(12)-A, 4332.

- Minuchin, S. (1974). Families and family therapy. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Muuss, R.E., (1975). Theories of adolescence. New York: Random House.
- Newmann, B.M. & Newmann, P.R. (1996). Development through life: A psychosocial approach. Illinois: The Dorsey Press.
- Noller, P. & Callan, V. (1991). The adolescent in the family. London: Routledge.
- Noller, P. & Fitzpatrick, M.A. (1993). Systems theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Okun, B. B. & Rappaport, L.J. (1980). Working with families: An introduction to family therapy. California: Duxbury Press.
- Olson, D.H. (1993). Circumplex model of marital and family systems. In F. Walsh (Ed.) Normal family processes (2nd ed.). New York: Guilford Press.
- Olson, G.H. (1992). Counseling teenagers. Colorado: Group Books.
- Perosa, L.M., Perosa, S.L. & Tam, H.P. (1995). The contribution of family structure and differentiation to identity development in females. Journal of Youth and Adolescence, 25, 817-837.
- Quintana, S.M. & Lapsley, D.K. (1990). Rapprochement in late adolescent separation-individuation: A structural equations approach. Journal of Adolescence, 13, 371-385.
- Roelofse, R. & Middleton, M.R. (1985). The Family Functioning in Adolescence Questionnaire: A measure of psychosocial family health during adolescence. Journal of Adolescence, 8, 33-45.
- Rotenberg, K.J. (1995). Disclosure processes in children and adolescents. New York: Cambridge University Press.

- Rutter, M. (1979). Changing youth in a changing society. London: Nuffield Provincial Hospitals Trust.
- Sabatelli, R.M. & Mazor, A. (1985). Differentiation, individuation, and identity formation: The integration of family system and individual developmental perspectives. Adolescence, 20(79), 619-633.
- Sigelman, C.K. (1996). Life-Span Human Development (3rd Ed.). Pacific Grove, California: Brooks/Cole Publishing Company.
- Thom, D.P. (1988). 'n Psigologiese ontleding en vergelyking van die blanke en swart adolessent ten opsigte van ouer-kindverhoudings, identiteitsontwikkeling en die vorming van 'n beroepsidentiteit. Ongepubliseerde doktorsale proefskrif, Universiteit van Suid-Afrika, Pretoria.
- Walsh, F. (1998). Strengthening family resilience. New York: Guilford Press.
- Waterman, A.S. (1985). Identity in the context of adolescent psychology. In Waterman, A.S. (Ed.). Identity in adolescence: Processes and contents. San Francisco: Jossey-Bass.
- Willemsen, E.W. & Waterman, K.K. (1991). Ego identity status and family environment: A correlational study. Psychological Reports, 69, 1203-1212.